Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 253 (12343) | 1983 чылдың ноябрь 3, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

Совет профэвилелдери! Ажылчы чоннарның күш-ажылчы идепкейин болгаш чогаадыкчы инициативазын бүгү хемчеглер-биле хөгжүдүңер!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

СЭКП ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНИҢ БЮРОЗУНДА

«Совхозтарга күш-ажылды организастаарының бригада аргазын нептередир талазы-биле Таңды районнуң партия организацияларының ажылының дугайында» айтырыгны СЭКП обкомунуң бюрозунуң эолчеглиг хуралынга чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының шинтпирлерин база колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинге коллективтиг керээни нептередир талазы-биле организакчы ажылды күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ның айтыышкынарын районнуң партия организациялары удуртулга болдурбушаан, күш-ажылды организастаарының, ооң төлевириниң хевирлерин сайзырааргайжыдар талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турарын СЭКП обкомунуң бюрозу демдеглээн.

Ынчалзажок күш-ажылды организастаарының бригада аргазын нептередир талазы-биле СЭКП райкомунуң, совхозтарның парткомнарының болгаш партия эге организацияларының организакчы ажылының деңнели СЭКП ТК-ның айтыышкынарынга, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының негелделеринге, а ол ышкаш СЭКП обкомунуң VII болгаш X пленумнарының шинтпирлеринге амдаа чедир дүүшпейн турар. Районнуң совхозтарында коллективтиг керээ көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин организастаарының амдаа кол хевири болбаан.

Күш-ажылчы коллективтериң ажылын бригада керээзин ёзугаар организастаарының чугулазын совхозтарның үй удуртукчулары болгаш специалистери чедир үнелевейн, чаа, мурнакчы чүүлдү эскерип көрбейн турар. Коллективтиг керээни районнуң мал ажылында шуут нептеретпейн турар.

Керээлиг коллективтериң ажылын организастаарын чамдык совхозтарның удуртукчулары ёзу барымдаалап көрүп турар. Ынчалзажок коллективтерге чүгле продукция бүдүрер талазы-биле даалгаларны, ажыл төлевириниң фондузун айтып берип турза-даа, чарыгдалдарның нормативтерин, материал-техниктиг хөрөнгүлерниң лимиттерин доктаалып бербейн турар, ол чорук продукция бүдүрериңге чарыгдалдарны чедип алдынтан түңнелдер-биле деңнеп көөр аргаңы бербейн турар.

Совхозтарның парткомнары, партия эге организациялары коллективтериңе ажылагый ажыл-чорудулгазыңче ханылап кирбейн, бригада керээзин, күш-ажылды организастаарының болгаш ооң төлевириниң депшилгелиг оскеда аргаларын нептередир айтырыгларже чогуур кичээнгейин угландырбайн, ажылдакчылардың күш-ажылчы идепкейлиин, ажылдың алыс түңнелдериңе олардың сонуургалдын четпес белдидип турар.

Коллективтиг керээни болгаш күш-ажылды организастаарының, ооң төлевириниң депшилгелиг оске-даа аргаларын совхоз бүдүрүлгезинге калбаа-биле нептередиринче угланган организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды сайзырааргайжыдарын СЭКП райкомунга, совхозтарның парткомнарынга, партия эге организацияларынга, удуртукчуларынга болгаш специалистериңе СЭКП обкомунуң бюрозу дааскан. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү алырларын бригада керээзинче планныг шилчидирин 1983—1985 чылларда боттандырар.

Черни, техниканы, материалдыг оске-даа курлавырларны, капитал салыышкынарын ажыктыг кылдыр база чеп ажыглаарынга, совхозтарга ажыл-агыйның боторуга-чарылгазын дүрген шинчээдип нептередиринге, иштики курлавырларны бүрүн ажыглаары дээш кадрларның харыысалгазын бедидиринге, планның, күрүениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыглаарынга партком-нарның, партия эге организацияларының болгаш профэвилел, комсомол организацияларының, удуртукчуларының болгаш специалистериниң, күш-ажылчы бүгү коллективтериниң күжениишкиннерин мөөнцээрин СЭКП райкомунга сүмелээн.

«Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажылын эжижилер, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидиринге ооң салдарын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» партия обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВАСХНИЛ-диң Сибирь салбырының Президиумунуң доктаалының толевилелин СЭКП обкомунуң бюрозу бадылаан.

Эртем ажылдарын көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниге нептередир талазы-биле чамдык ажылдарны көдээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязы чорудуп, чер ажылының зона системазын, хөрүн камгалаарының аргаларын болгаш ховулуг база эзим чоогунда хову-шөдүг зоналарга эртемге үндезилеттинген тарылга эолчештирилгезин ажылдап кылыр болгаш нептередир талазы-биле совхозтарга идигин берип турарын демдеглээн. Сорттуг үрезин болгаш уксаалыг мал ажылының талазы-биле чамдык ажылды чорудуп турар.

Ооң-биле чергелештир Дуржулга станциязының ажылы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының негелделеринге, Аъш-чем программазын шинтпирлээриниң сорулгаларынга амгы үеде дүүшпейн турар.

Дуржулга станциязының чамдык кылдыстери болгаш лабораториялары болунуң дуржулга ажыл-агыйының-даа, республиканың совхозтарының-даа бүдүрүлгези-биле кошкак харылзаалыг. Агаар-бойдуска болгаш экономиктиг байдалдарга хамаарыштыр көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү бүгү негелделерин эртем шинчилелдери хаара тутпайн турар. Эртем ажылында кызыы темалар бар, совхозтарның мурнунга салдынган эң чугула айтырыгларны шинтпирлээрине эртем ажылдакчыларының күжениишкиннерин четпес угландырып турар. Эртемниң челиишкиннери болгаш мурнакчы практиканы совхозтарга нептередир талазы-биле эртем ажыллакчылары болгаш специалистер кошрак ажылдап, совхозтар специалистериниң өөредилгезин организастаарынга, семинарларны эрттирериңе идепкейлиг чорукту четпес илергейлеп турар.

Чер болгаш мал ажылын чорударының культуразын бедидиринге станциязының дуржулга - бүдүрүлге ажыл-агыйы үлегер болбайн турар. Мал ажылында кол көргүзүглер талазы-биле ол дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйы совхозтарны мурнаар туржук, харын-даа республиканың мурнакчы ажыл-агыйларынан хожудап турар.

Бүгү көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң улам ынайгы озүлдезин болгаш быжыг туруштуг хөгжүлдезин хандырарынга эртемниң ролюн бедидери, эртемниң челиишкиннерин нептередири, бүдүрүп турар продукцияның шынарын бүгү тала-биле экижидери, республиканың Аъш-чем программазын, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) болгаш июнь (1983 ч.) Пленумнарының шинтпирлерин боттандырар сорулга-биле чер болгаш мал ажылының ажыктыын бедидери, Дуржулга станциязының болгаш дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының эртем ажылдакчыларының болгаш специалистериниң күжениишкиннерин республиканың көдээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң эң чугула айтырыгларын шинтпирлээрниче угландыраары көдээ ажыл-агый Дуржулга станциязының эң чугула сорулгазы болуп турарын хүлээп алган доктаалда демдеглээн.

Дуржулга станциязының болгаш дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының эртем ажылдакчыларының болгаш специалистериниң күжениишкиннерин чер, үнүш болгаш мал ажылының, ветеринарияның, механизацияның, экономиканың болгаш республиканың көдээ ажыл-агыйын организастаарының эң чугула айтырыгларын шинтпирлээрниге мөөцнеттинген турар ужуруглуг.

Материал - техниктиг баазаны быжыглаарынга, бүдүрүлгениң шууштурулга технологияларын ажыглаарынга, комплекстиг механизацияны, эртем-техниктиг депшилгениң эң чаз челиишкиннерин калбаа-биле нептередиринге, социал-экономиктиг хөгжүдениң планын ажылдап кылырынга база боттандырарынга үндезилээш, Дуржулга станциязының дуржулга - бүдүрүлге ажыл-агыйын бедик орулгалыг үлегерлиг ажылагый кылдыр хөгжүдерин Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ВАСХНИЛ-диң Сибирь салбырының Дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйлар эргелелиңге дааскан.

Тываның көдээ ажыл-агый Дуржулга станциязының эртем салбырларының ажылчорудулгазын эжижилер болгаш бүдүрүлге-биле оларның харылзаазын быжыглаар, шинчилел ажылдарының эртем-методиктиг деңнелин бедидер талазы-биле хемчеглериниң планын бадылаан.

Партия обкомунуң бюрозу оске-даа айтырыгларны база чугаалажып көрген.

ОКТЯБРЬ БАЙЫРЛАЛЫНГА УТКУШТУР

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың топ бүдүрүлге лабораториязының эолчеглериниң аразында № 2 эолчег мурнакчыларның олурган доктаалын эзлеп келген. Ол комсомолчу-аныактарның коллективинде дагдыныкчылар аныактарны ажылга харыысалгалыг болурунга өөредип, сагылга-чурумуң үлегерин көргүзүп турар. Ынчыларга 19 чыл ажыл стажтыг лаборант Тамара Харисовна Кобелева, 1965 чылдан бээр комбинатта ажылдап турар коммунист Чечекмаа Чашпаевна Ооржак, 13 чыл лаборантылап турар Тамара Лама-Сүрүновна Күжүгет, бүдүрүлгениң эң шалыпчыларының бирээзи Клара Бады-ооловна Монгуш олар хамааржыр. Хоочушларның ижин салгаан аныактар Ирина Маадыр-оол болгаш оскелер-даа лабораториянның ажылының ажыктыын хандырып, продукцияның шынарынга, фабриканың цехтеринде ажылдаар байдалдарны таарымчалыг болдурарынга салдарын чедирип турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазынган) Л. Цыганковская, Т. Кобелева, К. Монгуш, Ч. Ооржак, И. Маадыр-оол, Т. Күжүгет олар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Ай планын чогуур хуусаадан эрте күүсеткениң «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективи рапорттаан. Октябрь 30-де хүндүскүүнүң 12 шакта цехтиң белен продукция складынче ай планынга кииришпир сорттуг даг-дүгүүнүң сөөлгү тоннаалары дужаатты.

Ол-ла хүннүң тончүзүпле болгаш бүгү руланы арыглаар цехтиң эолчеглери пландан ажыр 192 тонна даг лёнүп бергевнер.

Ол цехтен Надежда Васильевана Сафарниязованың № 1 эолчеэ база багай эвес ажылдаан. Олар пландан ажыр 73 тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүргеп.

Бедик сорттуг руда болбазырадыр цехтен Наталья Нурисламованың эолчээ мурнуку одурулга норун, пландан ажыр 51 тонна сорттуг даг-дүгүн берген. Цехтиң коллективи ниитизи-биле пландан ажыр 86 тонна сорттуг даг-дүгүн склалга дужааган.

Арыглакчыларның челиишкиниг ажылдаарынга идегелдиг магалылалды ҮСК-ның коллективи хандырып келген. Ында Нина Теплыхтың № 1 эолчээ кымга-даа мурнатпаан болгаш пландан ажыр 12 тонна үүрмектээн руланы арыглакчыларга чоруткан.

Күш-ажылчы челиишкиннерин арыглал фабриказының коллективи Улуг Октябрьның 66 чыл оюнуң байырлалынга тураскааткан.

В. СЕРГИЕНКО.

КОСМОС ДЕЛГЕМНЕРИН ШИНЧИЛЭЭРИНГЕ ЧАА ҮЕ-ЧАДА

Ажык космоска эптеп чыырының нарын ажылдары

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Владимир Ляхов биле Александр Александров «Салют-7» станцияны үргүлчүлелдиг үеде ажыглаарының программазын ёзугаар ажык космоска эптеп чыырының нарын ажылдарын кылып күүсеткей.

Ындыг ажылдарның кол-ла сорулгазы — орбитага нарын комплекстерин тургузарының үезинде космос делгемнинге эптеп чыырының ажылдарының аргаларын болгаш ажылаар чүүлдерин улам сайзырадыры боон турар.

Космонавтылар Владимир Ляхов биле Александр Александров ажык космосче үнүүшкүнү кылган болгаш станцияның электри-биле хандырылга системазының күжүн улгатыр сорулга-биле немелде хүн батареязын тургуская.

Ындыг ажылды кылып чорударын «Салют-7» станцияны тургузарының үезинде планнаан турган. Станцияның корпузунга тускай конструкциялар элементилерин, дериглелерни болгаш демдеглээр херекселлерни эптеп, тургузарын көргеп турган. Немелде хүн батареязын «Космос-1443» корабль-спутник-биле станцияга чедирген.

Москваны-биле 7 шак 47 минутада космонавтылар ажык космосче үнгеш, немелде хүн системазын шыгжап каан хааржакты шилчилге өрээлчигеживдеп ужулган, ону ажык космоста аппарын тургузар талазынче чедире бергеннер. Экипаж тускай механизмнерни, херекселлерни болгаш инструментилерни ажыглавышаан, немелде хүн батареязын тургузарының талазы-биле нарын болгаш хөй күш негеттинер ажылдарны ийи шак 50 минутаның иштинде кылып күүсеткен. Планнаттынган ажылдар доозулган соонда Владимир Ляхов болгаш Александр Александров шилчилге өрээлчигежинге ээп кирип келгеш, ону агаар-биле долдурган, скафандр-хептерин ужулган, станцияның кол өрээлинче киргеннер.

Эштер Ляхов биле Александров айыттынган бүгү ажылдарны ажылдап кылган графикти шыңгыы барымдаалап кылып чорутканы болгаш эрес-дидим, бедик профессионалдыг белеткелдиин көргүскен. Чер кырының херекселлеринге болгаш деңзи чок байдалга домей суг бассейнинге шенеп көрген конструкция тургузугларының болгаш ажык космоска ажылдаарының аргаларының шиннинын бадыткаан.

«Салют-7» станцияның экипажының эптеп чыырының ажылын чеиишкиниг кылып чорутканы космос делгемнерни шинчээдиринге чаа үе-чада болбушаан, орбитаның башкарылгалыг комплексилерни моон-даа соңгаар улам болбазырадырына калбак аргаларны ажыдып берип турар.

ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ – КҮШ-АЖЫЛДЫҢ САГЫЛГА-ЧУРУМУ

Дүүн Кызылга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралдаар залында, республиканың министерстволарының, ведомстволарының, албан черлериниң болгаш бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының чөвүлел хуралы болган.

Хуралга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалын бистин республиканың бүдүрүлгелериниде, албан черлериниде болгаш организациларында канчаар күүселип турарының дугайында айтырыгга ол доктааган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дээш эвээш эвес ажылдар кылдынып чоруттуган. Ажыл шагының чилиринин болдурбайн турар черлериң саны оскен.

Ындыг-даа болза чер-черде партия, совет органнар, бүдүрүлгелериң, ажыл-агыйларының удуртукчулары бо талазы-биле чогуур хемчег албайн, негелдени күштелдирбейн турарындан күш-ажылдың сагылга-чуруму ниитизи-биле ам-даа куду, ажыл шагының чилирин хөй болуп турар. Ооң-уламыдан продукцияның шынары кудулан, планныг онаалда күүсеттинмейн турар.

Бо чылдың эрткен тос айларында республикага ниитизи-биле 28,8 муң кижи-хүнү янзы-бүрү чыллдгаанардан үстүнген, ооң иштинде прогулдан 11 муң кижи-хүнү чидириглиг болган. Ылаңгыя ажыл шагының чилирин үлетпүр, бүдүрүлге черлериниде дыка хөй, Ооң чижээнге республиканың Чурт үлетпүрүнүң министерствозун айыткан. Бо хой эвес кижилиг коллектив тос айлар дургузунда 530 кижи-хүнү чидириглиг болган. Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунда 1160 кижи-хүнү январь-сентябрь айларда үстүнген. Эвээш кижилиг Шуурмактың ыяш ажыл-агый пункту-зунуң коллективи бо чылын 768 кижи-хүнү чидириглиг болган.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чеиишкиниг күүседири —ажылчынарның ажыллаарынга таарымчалыг байдалдарны кайы хире тургусканындан дыка хамааржыр дээрзин Г. Ч. Ширшин айыткан, Ындыг турбуже дыка хөй бүдүрүлгелерде таарымчалыг байдалдар амдыгаа чедир тургустунмаан. Чижээ, Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый черниде амыдырал хандырылга өрээлдери шуут сандаргай байдалда, столовая баарда ажылчынарның хол чуур чери безин чок. Чамдык өрээлдер тар.

Он бирги беш чыллың озек чылының төнеринге чедир ийи ай артган. Ынчангаш партия, совет органнар болгаш профэвилел, комсомол организациялары ийити байдалды хандыр анализтеп, негелдени дыңыдып, ажылдың участок бүрүзүнге сагылга-чурумну быжыглаар дээш тодаргай хемчеглерни алыры чугула деп, түңнелинде Г. Ч. Ширшин чугаалаан. Ол бүгүнү чедип алырда кадрларны шын шилип алыры чугула. Планныг онаалдазын боттандырбас, даандырган ажыл-херектин эчизинге чедир күүсетпес ажылдакчылардан шыңгыы негелдени тургузуп, оларның харыысалгазын күштелдирер херек.

(Бистиң корр.).

ХАЙЫРАКАНЧЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхоз он бирги беш чылдың үшкү чылының эрткен 9 айларында күрүнеге мал продуктуларын садарының планын аътти 108, сүт садарының чыл планын 114 хуу күүсеткен. Ниитиниң малының баш санын кампан алыр сорулга-биле чоннуң хуузунда малындан 420 хаванны, 120 инекти, 5 аътты, 80 хойну садып алган, күрүнеге дужааган. Ол ышкаш боттарының бар арга-курлавырларын санап көргеш, Дөргүн сүт-бараан фермазы чыл тончүзүнге чедир 50 тонна сүттү немей садарын хүлээнген.

Социалистиг чарышты совхозтуң мал, чер ажылының ажылдакчыларының аразында дээштиг организастал, ооң түңнелдерин чогуур ой-шаанда үндүрүп турар. Күрүнеге ажыр саттынган продукция дээш материалдыг идиг беришкиннерин мурнакчыларга квартал санында көргүзүп турар. Бо чылдың бирги чартының түңнелинде 6 муң рубльди пландан ажыр саткан продукция база ооң шынарын бедиткени дээш мурнакчыларга толээн.

Күш-ажылдың чеиишкиннериниң кол үндезини — сагылга-чурум. Коллектив участок бүрүзүнге бүдүрүлге хуралдарын ой-шаанда эрттирип, ацаа ажылда четпестерни сайгарып, чугаалажып, ажыл хүнү үзер, арага ижиптер кижилериниң хемчээн ап турар. Совхозтуң кол бүдүрүлгелериниң бирээзи Дөргүн сүт-бараан фермазында бо чылын чаңгыс-даа чурум үрээшкини болбаан.

Совхозтуң ажыл-ишчилери 1850 тонна сигенни белеткээр планын 2070 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. 1 муң тонна сенаж, 1600 тонна силос салдынган. Амдыызында - 600 ажыг тонна саван белеткеттинген. Ол ажылдар ам-даа уламчылавышаан. Мал чемниң белеткелиниң үезинде механизастаттынган 3 бригаданы, 9 звенону организастап тургускан. Оларның шуптузу планнарын күүсеткен. Допеп-оол Күжүгеттиң Сүге Саттың бот-орулга-чарылгалыг звенолары, Дамба Кара-Салдың бригадазы сиген белеткелиниң мурнакчылары болган.

Мал кыштаглаашкынының белеткелиниң үезинде инек фермазынга, хой кыштагларынга 3 тудугжу звенону организастаан. Кыштаглар септелгези ам дооступ турар. Малчыннарны кыштагларже дарый көжүрерин планнаан. Кыштагларже мал чемниң сөөртүлгези уламчылап турар.

Б. КҮЖҮГЕТ.

БОО-ЧЕПСЕКТИ ЭНДЕРЕ БҮДҮРЕРИН БОЛДУРБАС

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң «Правда» солуннуң айтырыгларынга болгаш «Делегейниг эмчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» деп III Делегей конгрезиниң кыйгырыынга харыылары делегейниң калбак хөй-ниитизиниң кичээнгейиниң товүнде туруп турар. Ядролуг дайынны кыпсырыының идеязын Совет Эвилели эн-не шыңгыы буруу шаап, кижи торелгетенге удур кедергей кем-буруулуг үүлгедиг кылдыр санап турар деп, янзы-бүрү чурттарның политиктиг болгаш хой-ниити ажылдакчылары, массалыг информацияның даштыкыда чепсектери демдеглээн. Ядролуг халапты болдурбас дээш эң-не дидим шинтпирлерни хүлээп алырынга Совет Эвилелиниң белениң база онзалап демдеглеп турар.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар, ядролуг халапты болдурбас дээш ССРЭ бүгү-ле чүүлдерни кылып келген болгаш кылыпдаа турар деп, Герман Демократтыг Республиканың «Нойес дойчланд» солуну бижээн. Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында Совет Эвилелиниң чаасканн хүлээп алган шинтпири, ядролуг бүгү чепсектерни немей ковудетпес дугайында ооң чоокта чаа киирген чугула тайбың саналдары, ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш, кызырар дугайында дугуржулганы чедип алырынче ССРЭ-ниң сыныш чок чүткүлү—ол дээрге, тайбыңны быжыглаарынга болгаш камгалаарынга Совет чурттуң кайгамчык улуг салыышкынының тодаргай хереченгизи-дир.

Тайбынны камгалаар дээш ССРЭ-ниң сыныш чок шинтпирлиин, Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында совет-америк чугаалажыышкынарга чогумчалыг турушту Совет Эвилелиниң ээлеп турарын Ю. В. Андроповтуң харыылары тодаргай бадыткаан деп, Болгарияның Эртем ажылдакчыларының эвилелиниң даргазы академик К. Братанов медеглээн. Ядролуг чепсек талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга чогумчалыг дугуржулганы чедип алырынга Москваның тайбынга ынак саналдары боттуг үндезин болуп турар. АКШ-тың «ээлгир политика» дээр хоозун чулчуруушкунун совет удуртукчу сойгалап илереткен. АКШ-тың ол политиказының алыс утказы—шеринг күүзүнүң талазы-биле ССРЭ-ден артык күштүг болур чорукту Каттышкан Штаттарга хандырар дээн Вашингтонның амгы администрациязының орулдажыышкынындыр. Сарыылдыг угаан тинлээр, тайбың камгалаттынар дээрзинге бүзүрээриниче миллион-миллион кижилерни Ю. В. Андроповтуң тодаргай дорт, шинтпирлиг, шелээн бүдүштүг харыылары сорук киирип турар.

Деңгболгаш бир дөмей айыл чок байдалдыг болурунуң принциптериге үндезилээш, дугуржулганы чедип алырынче Совет Эвилели Женевага совет-америк чугаалажыышкынарының эгезинден бээр чүткүп келген деп, Мооллдуң «Унэн» солуну демдеглээн. Ол чугаалажыышкынарга дугуржулганы чедип алырының аргазы ам-даа бар. Ону чедип алырынга чүгле чаңгыс негелде — америк ядролуг чаа ракеталарны Барын Европага эккеп тургузар дээн айылдыг планындан АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле ооң эвилелилериниң ойталаары эргежок чугула.

(СЭТА).

Тыва республикан... библиотека

Национально-краеведческий отдел

Партийжи амыдырал

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ — ПАРТИЯНЫҢ ХҮРЭЭЛЕҢИНГЕ

Партияның идейлиг база организастыг быжыг туружу, оон кежигүннериниң сырый каттыжышкыны партияның шынар составындан улуг-биле хамааржыр. Ынчангаш бистиң «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң парткому Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңиге мурнакчы ажылчыннарны хүлээп алырынче, эге организацияларның шынар составын чылдаан чылче улам экиждериниче доктаамал кичээнгейни салып келген.

Амгы үеде хоорайның партия организациязында 531 коммунист бар. Коммунистерниң 82 хуузу бүдүрүлгелерде материаллыг кежиктиг бүдүрүп турар. Сөөлгү ийи чылда партияның кандидат кежигүнүнге 108 кижини хүлээп алган, оларның 81,6 хуузу ажылчыннар. Бо чылдың эрткен айларында 42 кижини партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган, оон 72,7 хуузу ажылчыннар, а комсомол дамчыштыр хүлээп алганнар 80,9 хуу болган.

Амгы үеде бистиң хоорайбыста сес муң хире ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчылар ажылдаан турар. Он бирги беш чылдың өзек чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни доолдур болгаш ажыр күүседир база Совет Тываның 40 чылын чедишкиниг уткуур дээш социалистиг чарышта олар хаара туттунган. Бо чылдың үшкү кварталында эки көргүзүүлерни республиканың аар үлетпүрүүнүң баштайгызы — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинады чедип алгаш, үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка тиилекти болуп үнгеш, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобласт чөвүлелиниң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Комбинаттың ажылчын-хамдырылга кылдыы ийиги шаңналлыг черин эөлээн. Орук-тудуг септелге участогу, хлеб заводунуң ажыл-ишчилери багай эвес ажылдаан. Оваашкан ажыл-хөрөөн бедик харыысалгалыы-биле күүседип турар аныяк коммунистер хоорайда эвээш эвес. Үүрметтен сорттаар комплексте слесарьлар бригадыр М. Паниклдин, бедик сорттуг даг-дүгү арыглаар цехте бригадир Х. Калдар-оол, район Совединиң депуталы база олгда цехтен Т. Куулар, таарыштырыкчы А. Сарыглар, экскаватор башкарыкчызы С. Ершов, экскаватор участогунуң начальниги В. Дангыр-оол, АТБ-де слесарьлар бригадыр В. Тамдагай болгаш өскелер-даа аңда хамааржыр.

Хоорайның партия эге организацияларын эрткен отчёт-соңгуллалыг хуралдарга коммунистер СЭКП-ниң XXVI съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның оон дараазында болган Пленумларының шиитпирлерни амыдыралга боттандырар дээш партия организацияларының чорудун келген ажылдарын ханы анализтеп, моон соңгаргы сорулгаларны тодаргай чугаалажыр. Күш-ажылчы коллектив дугайында хоойлуну күүседир база күш-ажылдың социалистиг сагыл-га-чурумун быжыглаар дугайында партия болгаш чазактың доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле чүү кылырын айытканнар.

Ажыл-агый айтырыглары-биле чергелештир партийжи организастыг, идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылче, партияга хүлээп алышкынче, аныяк коммунистер-биле ажылче кичээнгейни салганнар.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказында партия организациязы (секретары Б. А. Кучеренко) партияга хүлээп алышкынны болгаш аныяк коммунистер-биле кижизидилге ажылын чорудуп турарын кыскызы-биле чугаалап көрейн.

Комбинат республиканың аар үлетпүрүүнүң баштайгызы, ында он бир цех бар, оларның аразында эң-не улуу арыглал фабриказы. Комбинаттың планныг даалгаларын күүседиринге арыглал фабриказында партия эге организациязы кол черин эөлеп турар.

Партия эге организациязы бодунуң дайынчы арга-шинээн белгилип, партийжи салдарны күш-ажылчы коллективтер — цехтерге, эөлчеглерге болгаш бригадаларга чедирип турар.

Бүдүрүлгелериниң шиитпирлиг участоктарында коммунистерни быжыглаан. Олардан партийжи негеллени күштелдирген. Ынчангаш олар даанган ажыл-хөрөөн багай эвес күүседип келгеннер.

Мурнакчы ажылчыннарны партияга шилип, хүлээп алырынче партия организациязы кичээнгейни доктаамал салып турар. 1982 чылда чедиг кижини партияга хүлээп алган, шуптузу ажылчыннар, а 1983 чылдың эрткен айларында 16 кижини киирип алган, оларның 10-у ажылчын, 63 хуузу комсомол дамчыштыр кирген.

Партияга кирип турар аныяктарның хөй нуруузу комсомолчу далыгышкынны эрткен. Аңаа олар күш-ажылчы маргылдааларга киржип, хөй-ниитни ажылынга чаңчыгып турарлар. Партияже кирер рекомендацияны бүдүрүлгениң мурнакчылары хөй-ниитни амыдыралга төлептиг комсомолчуларга, аныяк ажылчыннарга берип турар.

Бир чижек. Чеди чыл бурунгаар комбинатка комсомолчу Николай Очур-оолович Сарыглар ажыллап келген. Ону дораан-на кызымаккай, хөй-ниитнчи, идепкейлиг кижидир деп эскерип кааннар. Комсомол организациязы баштай бичин, оон чоорту парын даалгаларны берип эгелээн. Төлептиг ишчиниң ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депуталынга соңгаан. 1982 чылда СЭКП кежигүнүнге кандидаттап киреринге комсомол комитеди аңаа рекомендацияны берген.

Ындыг рекомендацияларны комсомолчу ажылчыннар А. А. Хертекке, Н. Ф. Васильевага, В. М. Ипатовага, С. Д. Оржакка, Н. В. Страдубовага, Ч. Х. Өлзейге дээш оон-даа өскелерге берген. Олар ам шуптузу СЭКП кежигүннери, а чамдыктарын удуртукчулар кылдыр депшиткен: В. М. Ипатова, Н. Ф. Васильева эөлчег начальниктери, Н. В. Страдубова — бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң начальниги.

Коллективтерде ат-автори, тетти болгаш хүндүткелди чедип алган кадржаан ажылчыннарны партияга хүлээп алырын уламчылавышаан. Оларның хөй кезии бүдүрүлгениң чаартыкчылары, мурнакчылары, дуржулгалыг даг-дыныкчылар, күш-ажылчы чаңчылларының кадагалакчылары болгаш уламчыланчылары, ол кижилерге партия организациязы кезээде даанныр. Эрткен ийи чыл сес айлар иштинде СЭКП кежигүнүнге болгаш кандидадынга 28 кадржаан ажылчынны хүлээп алган.

Партияга кирер ажылчыннарның шилилгезин шыңгызы-биле чорудары партия организациязындан негеттинип турар. Партия хүрээлеңинге ажылчын аңгының эң дээре төлээлерин шилип, оларның ажыл-ишке, хөй-ниитниң хөрөөнге бердиргенин, амыдыралга төлептинин, сагылга-чурумун барымдаалаары чугула болуп турар.

Партияга хүлээп ап турардан СЭКП-ниң Уставын ёзугаар негелде бедик, ынчалза-даа партбюро хүлээп алышкын үезинде частырыгларны болдуруп турарындан кандидат стажын чедишкиниг эртип шылдавайн баар таварылгалар бар. 1983 чылда ийи кандидатты СЭКП кежигүнүнге хүлээп алырынаа ойталаан. Хүлээп алышкынны далаш-биле кылып, ажылагыйжы, политиктиг мөзү-шынарын өөренип көрбейн баар чоруктар бар. Чамдыктары цехтиң, эөлчегниң база хөй-ниити ажылларының дугайында кандыг-даа соңуургал чок болурлар.

Партбюро ындыг фактылардан түңнелдерни үндүрүп, цехтерде партия организацияларга кежигүнге кирип турарлардан, рекомендация бергеннерден негелдени СЭКП Уставын ёзугаар улгаттырар хүлээлгелиг.

Ак-Довурак хоорайның партия эге организациялары СЭКП кежигүнүнге төлептигларны шилип ап, чаңгыстан хүлээп алырының, оларны кижизидериниң айтырыгларын СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниг дүүштүр чорудар хемчеглерни ап турар, моон соңгаар-даа ону эжиждер дээш шыңгыы ажылдаар.

Х. ОПУЛ-ООЛ,
«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде партком инструктору.

Киевти хостаанының 40 чылынга уткуштур

МААДЫРЛЫГ ЧОРУК КАЖАН-ДАА УТТУНДУРБАС

1943 чылдың күзүнүнде Днепрни маадырлыг-биле кешкени болгаш хемниң ол чарынга барын быжыглаган чорук Совет Украинаның найысылалын хостаары дээш тулчуушкунга дорт белеткенип эгелээр арганы берген. Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнде 1943 чылдың Киев дээш шаал халдаашкыны деп ат-биле кирген улуг тулчуушкун ол болган.

Киевти бербес дээш немец-фашистиг эжелекчилер дыка оралдашкан. Ханызы 14 километр чедип турар күчүлүг камгалал шугумун туткан турган. Оларның дузазы-биле гитлержилер хоорайже кирер черлерни дуглаар деп турганнар. Ынчалза-даа күштүг шаап халдаашкынны чүү-даа соксадып шыдаваан.

1-ги Украин фронтузунуң дайынчылары Киев бөлүүнге шиитпирлиг согуушкунну кылган. Ол бистиң чурт Улуг Октябрьниң 26-ты чылын ужуражырынга белеткенип турар үеде болган.

Ноябрь 3-те бистиң шериг-дериивис күчүлүг артиллерия адыышкыннарының соонда шиитпирлиг шаап халдаашкынче кирген. Дайзын шыдаар-ла шаа-биле камгаланып турган. Киевтиң кыдыынга, Святошино районунга, фашистерниң эң сөөлгү камгалалдыг черинге, онза каржы-дошкун туулчуушкуннар болган. Кудумчуларны болгаш бажың бүрүзүн совет дайынчылар эрес-маадырлыг чоруктарны кылып турган чаалап ап турганнар. Ноябрьның 5-тиң хүнүнүң төнчүзүнде дайзынның ол-даа сөөлгү камгалалдыг черин чылча шапкан. Совет танкылар хоорайже чаза таварып кирген.

1943 чылдың ноябрь 6-ның эртенгиниң 4 шакка чедир Украинаның найысылалындан гитлержилерни арыглаан. Ол-ла хүн Москвага маадырлыг Киевке алдар болдурган байырлыг даштаашкын дицмиреп үнген.

Днепр болгаш Совет Украинаның найысылалы дээш Тулчуушкуннар совет улустуң наймаралының улуг күжүн бүгү делегейниң мурнунга база катап бадыткаан. Төрээн чурт киевчилериниң эрес-маадырлыг, быжыг туруштуг чоруун белин-биле үрелеп, аңаа маадыр-хоорай деп атты тывыскан. Тургузукчу хоорай, ажылчын хоорай Киев кыска хуусаанның иштинде дайынның үрегдээшкиннерин катап тургускан болгаш амгы үеде Украинаның найысылалы үлетпүр, экономика, эртем болгаш культура талазы-биле улуг топ бооп турар.

ЧУРУКТА: Чаа Петровцы суурда «Киевтиң хостакчыларынга» тураскаал-музейниң залында Киевти хостаары дээш тулчуушкуннарның киржикчилери — Совет Эвилелиниң бөлүк Маадырлары, Солагай таладан оң талазынче: Павел Петрович Кулык, Николай Дмитриевич Валяев, Василий Петрович Метелев, Михаил Иванович Ахтырченко, Николай Никитович Павлов болгаш Михаил Николаевич Внуков олар.

Ю. МОСЕНЖИН-биле В. РЕПИКТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Советтер амыдыралы

ДЕПУТАТТАРНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Чер-чер Советтериниң хөй талады ажыл-чорудулгазынга коллектив, девискээр аайы-биле тургустунган депутаттар бөлүктериниң киржилгези улуг.

Чөөн-Хемчик районунуң чер-чер Советтериниде девискээр аайы-биле 21 депутат бөлүү тургустунган, олар фермаларда, бригадаларда ажыддан турарлар. Ында район, Чадаана хоорай болгаш көдээ Советтериниң — 129 депутады хаара-туттунган. Хамааржыр коллективиниң ажыл-иижинге, планныг онаалда күүседезин чедип алырынга олар дорт киржип келгеннер.

Көдээ Советтерде ийи-үш депутат бөлүктери тургустунган. Ында депутаттардан аңгыда улусчу контрольдуң төлээлери кирип турар, бөлүктерни ындыг составтыг ыылдыр тургусканы таварыла эвес. Депутаттар биле улусчу контролёрларның ыды ажылы улус ажыл-агыйының участоктарында четпестерни илередип, ону дарый чайладыр хемчеглерни алырынга идиглиг болуп турар.

Шеми, Чыраа-Бажы, Чыргакы көдээ, Чадаана хоорай Советтериниде депутаттар бөлүктери ажыл-чорудулгазын негелдеге дүүштүр тургузуп, ажыл-агый айтырыгларын шиитпирлежириниге идепкейлиг киржип турар. Көдээ ажыл-агыйның сезонунут ажылдарының үезинде ажылдың чугула участоктарынга олар улуг күш.

Улуг-Ховунуң, Дагыр-Шеминиң комсомолчу-аныяктарының хойжу бригадалары мал бажын камгалап алыр талазы-биле көргүзүүлерни эөлээн бедидип, багай эвес түңнелдерни чеден ап турар. Аңаа ук хойжу бригадаларда депутаттар бөлүктериниң киржилгези, идепкейи чугаажок улуг болган. Мал чемин шын чарыгдаары депутаттарның кичээнгейниле. Кыштаглаашкынга белеткел — хүнүнүң чугула айтырыы дээрзин депутаттар билирлер.

«Искра» совхозта Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында район Совединиң депутаты А. Куулар удурткан депутаттар бөлүү ажылын сүт саалдазының хемчээлин бедидиринче угландыр тургускан. Депутаттар бөлүүнүң фермага чорудуп турар ажылының дээштин белээн. Хынаалдарның түңнелин бөлүктүң, коллективтиң ниити хуралдарынга чугаалажып турар болгаш аңаа хамаарыштыр ап чорудар хемчеглерни тодарадып турар.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазында депутаттар бөлүүн Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты А. Монгуш удурткан. Депутаттар бөлүүнүң ажылы сүт саалдазының хемчээлин, шынарын бедидиринче угланган.

Районуң чер-чер Советтериниң ажылында ындыг чижектер эвээш эвес.

К. МОНГУШ.

Амыдырал хандырылга бажыңы саналдап тур

КОМИ АССР, Воркутада амыдырал хандырылга бажыңы чонга бир үс ажыг хевирниң ачы-дузазын чедирип турар. Даараныданың болгаш аргылдачың шенелде цехтериниң конструктор-быжыкчыларының чогаадын турар хептери воркутазыларга дыка таарымчалыг боон турар. Олар чыдың-на 200 чедир янзы-бүрү хевирлиг хептерни чогаадын быжып, 1,5 миллион рубльдиг чаа хевирниң хевин даараг турар.

ЧУРУКТА: даараныданың шенелде цехниң ажылчыннары Юлия Эртель болгаш Александра Ордина (оң талазында) аныяктарның спортчу хептерни көргүзүп турлар.

С. ГУБСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КУЗОВТАРДА — ТУДУГ МАТЕРИАЛДАРЫ

«Тыва көдээ тудуг» трестиң автобазазы көдээ тудугларже тудуг материалдарын сөөртүп турар. Октябрьның 66 чыл оюн бедик күш-ажылчы көргүзүүлер-биле уткуур дээш чарышка Н. П. Скобелинге удурткан № 1 бригада база тиилекти болган. Бистиң бригада чүүк сөөртүрүнүң хемчээлин 136 хуу күүсеткен.

Бригада Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның көдээ тудугларынче үнүп турар. Чолаачылар Василий Булатов, Михаил Кулюнов, Владимир Шекотов олар кыыр-чаар чүүлдерни камнап ап турарлар. Оларның эдилээн техниказы белен үрелбес.

Бистиң коллектив Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуур сорулганы салган, бедик көдүрлүүшкүнүүт ажылдап турар. Ооң көскү чижээ болза, транспорт болгаш харызаа бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка республикага ийиги черни эөлээш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобласт чөвүлелиниң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпели-биле шаңнатканывыс болур. Күш-ажылчы тииледе улам сорук киришкиниг ажылдаарынче кыйгырар.

Суурларда туттунуп турар тудугларны үезинде ажылдаарга киирери чугула сорулга болур. Бо керекке бистиң, чолаачыларның, карак кызыл ажылы баа улуг рольду ойнаар. Ынчангаш күш-ажылдың

А. БАЙЫС, чолаачы.

„Шынга" харыы

ХУУСААЗЫНДА КҮҮСЕДИР

Бо чылдың октябрь 15-те № 237 «Шында» парлаттынган «Бир чагааның изи-биле» деп рубрикалыг «Хуусаазында келирге...» деп эгелиг материал парлаттынган. Тываның хептн химиктиг арга-биле аштаар болгаш будуур фабрикада чондан киргеи чагыларның күүселдезин хандырып турарында четпестерни аңаа айыткан турган.

Солунга парлаттынган ол шүүгүмүүлелге хамаарыштыр республикада чоннуң амыдырал хандырылга министри С. К. Буянды харыы чоруткан. «Хуусаазында келирге...» деп эге-биле парлаттынган корреспонденциялы Тываның хептн химиктиг арга-биле аштаар болгаш будуур фабриканың база хоорайның бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының октябрь 21-де болган бүдүрүлге хуралынга сайгарып чугаалашкан. Фабриканың одалга системазынга үрелиишкин болганындан август, сентябрь айларда оон септелгезин чорудуп турганындан чагыларның күүселдезинге саадаашкын болуп, чондан аңаа хамаарыштыр хомудалдар кирип турганы шын. Ук материалда айыттынган четпестерни чайладыр сорулга-биле фабрикада дараазында үүлдер кылдынган. Фабрикада чаа котёл тургустунган. Ону инспекция улузунуң хүлээп алыры арткан. 30 килограмм хеп аштаар күүлүг КХ-014 машинаны аңаа тургузары доозулган, ам ону хынаар ажылдар арткан. Ол дораан-на долу күүзү-биле ажылдап эгелээр. Бүдүрүлгеде ийиги эөлчегниң ажылчыннарының ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидер сорулга-биле фабриканың инженер-техниктиг ажылдакчыларының ол үеде дежурныйлаар графигин база тургускан.

Хоорайның Магистральная кудумчузунда комплекстиг хүлээп алышкын пунктузунуң ажылында бар чамдык четпестерни ук материалга база айыткан турган. Ону чайладыр-биле ук черлерде хүлээп алыкчыларның хүлээнген хөрөөнге харыысалгазын бедидер хемчеглер алдынганын харыыда база айыткан.

Үстүнде бо хемчеглер чоннуң чагыларының күүселдезин чогуур үезинде чедип алыр арганы бээрин министр түңнелиниде аазаан.

Хандырылгаңар кандыгыл?

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН ӨСКЕН

Бистиң чуртувуста амыдырал хандырылга албан черлериниң ачы-дузазын көрбейн турар өг-бүле чок деп болур. Чоннуң амыдырал хандырылгазын экиждери, оларның чурттарга деңнелин көдүрериниде алдынып турар улуг хемчеглериниң чижээн Барыын-Хемчик районда чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң ажылындан көрүп болур.

Эрткен чылын районуң чоннунга ачы-дуза чедирерин оон ажылдакчылары 200 муң рубль ажыг түңге чедиргеи. Амыдырал хандырылганың чаа-чаа хевирлери чыл бүрүде шиитгээттинин турар. Бо чылын унты идиктер, гофре-юбкалар даараарын болгаш трикотаж постен хептер кылырын эгелээн. Оон түңнелинде чурттакчы чоннуң кижи санынга онаштыр ачы-дуза чедирилгезин эрткен чылдын бо үезинде турганындан 50 копеекке өскен. Ол—багай эвес көргүзүү.

Бо чылдың ийиги кварталының түңнели-биле районуң чонга ачы-дуза чедирериниң бүдүрүлге эргелелиниң коллективи СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобласт чөвүлелиниң, профобласт чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. А Кызыл-Мажалыктың Амыдырал хандырылга бажыңында чиик платьелер даараар Ирина Үүленин удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы республика чарыжынга бирги черни эөлээн.

Сентябрь айның болгаш тос айларының түңнели-биле алдынган планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер база ажыр күүсеттинген. Чыл эгезинден тура районуң чоннунга 173,6 муң рубль түңнүт ачы-дузаны чедиргеи. Октябрьның планын ийик септээр цехтиң ажылчыннары Д. Монгуш, Т. Балашова оларның чедишкиннериниге эш-ооруу чоргаарланып турар.

Чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективи моон мурнунда карылгалыг турган болза, эрткен чылдың эгезинден тура олар орулгалыг ажылдап, бүдүрүү үндүрүп турар продукциязының шынары дээш доктаамал туржуп турар болу берген. Оларның бүдүрүп үндүрген продукциязының 96 хуузу чагыкчыларның сеткилсагыжынга тааржып, үенин негелделериниге дүүжүп турар.

Ачы-дуза чедирериниң арга-хевирлерин сайзырангайжыдып, технологияны болгаш механизацияны чаартып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырып турган чедип алганы чедишкиннерин улам быжыглаары—Барыын-Хемчик районуң чонга ачы-дуза чедирер албан черлериниң коллективтериниң кол сорулгазы болуп арткан.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

ШЕФТЕП, ДУЗАЛАШКАН

Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтун Чыргакы салбырында аныяк малчыннар Александр Монгуш, оон өөнүн эөзи, район Совединиң депутаты Тамара Монгуш олар бо чылын 408 баш төрүүр хойну кадарып, оларны кышка удур эки денгелдиг кылдыр кадарганнар.

Аныяк малчыннарның кыштаанда салбырда № 3 агитквартираның чурттакчылары шефтээшкинин кылын, хой, хураган кажааларын чылыглажып, девискээрни аштап-арыглаарынга дузалашканнар.

А. ШАГЖЫ.

НАЙЫРАЛ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ХАНЫЛААР

Хаобиньде гидроэнергетика комплекизи, Кызыл хемин кежилдир Танг-Лонг көвүрүг, Бимшонда цемент заводу болгаш социалистиг Вьетнамның өске-даа он-он ындыг улуг тудулары Совет Эвилелиниң техниктиг дузазы-биле кылдыып турар. Ийи чурттуң аразында Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында кереэниң беш чыл болганыңа тураскаатган Москваның ажылчы чоннары төлөлекчилериниң баймрлыг хуралыңа доктаамал хөгжүп турар советвьетнам харылзааларының хөй санныг фактыларын көргүскен. Ол хурал ноябрь 1-де Эвилелдер бажыңының колонналыг залыңга болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП МХК-ның бирги секретары В. В. Гришин, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, хөй-хөй министерстволарының, ведомстволарының удуртукчулары, партия, совет болгаш хөй-ниитн организацияларының төлөлекчилери.

Илеткелчи — Совет-вьетнам найырал ниитилелиниң төп баштаар чериниң даргазының оралакчызы, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы А. М. Калашников совет-вьетнам харылзааларының бүгү талаларын шынар талазы-биле чаа чадаже өскүрген кереэниң төөгүлүг ужур-дузазын эрткен беш чыл долузу-биле бадыткаанын чугаалаан.

Вьетнам совет найырал ниитилелиниң делегациязының баштыңы, ВКП ТК-ның кежигүнүнгө кандидат Чан Дык Лыонг ол кереэ вьетнам-совет кады ажылдажылганы чайгылыш чок хөгжүдеринге идиг бооп, Мурнуу-Чөөн Азияга тайбың болгаш оожургал дээш демиселдиг идеелдиг фактору апарганын дамдеглээн.

(СЭТА).

Чагаалар болгаш харылар допчулалы

ТОДАРГАЙ ХАРЫЫ ХЕРЕК

Республиканың пассажир транспортунуң чамдыкта чоннуң негелделеринге чедир ажылдавайн турарының дугайында шүүмүүлелдиг чагаалар редакцияга хөй келгилээн. Ындыг чагааларның элээн кажы солунга үндүрген, чамдыктарын чогуур хемчээн алыры-биле тус-тус харылаар организацияларынче чоруткан. Автобустарның хоорай, суурлар аразының маршруттарына озалдан үнерин, харын мырнай рейстериң үстүрүн, хоорай иштиниң маршруттарына улуг үзүктелиишкиниг чоруп турарын чагааларда шүүмүүлээн. А самолёт-биле пассажир аргыштырылгазының талазы-биле шүүмүүлелдиг чагаалар база ийи-чаңгыс бар. Оон аңгыда авто-аэровокзалдарга хандырылга, ачы-дуза чедирилгезиниң байдалын номчукчулар дыңнадып турар. Кызыл хоорайның авто база аэровокзалдарының арыг-шевери четпес, ында буфеттер, кафелер чоннуң негелдезин хандыра албас, чогуур шактарында ажылдавас бооп турарын илередип бижээн. Вокзалдарда телефоннар ажылдавас, кассирлер, диспетчерлер пассажирлериң айтырыларына каржы-хедер харыылаар таварылгаларны база бижип турар.

"Ындыг хомудалдыг чагааларга Тываның автотранспорт эргелелиниң начальниги В. А. Парунин, пассажир аргыштырылгазының талазы-биле начальниктиң оралакчызы Н. Г. Антонов, Тываның авиаотрядының командири А. В. Марцеха, сөөртүлге килдизиниң начальниги Н. В. Непомнящий олар харыыларны редакцияже чоруткан.

В. А. Парунинниң харыылааны болза:

Сентябрь 28-те Кызыл—Чыраа-Бажы маршрутка автобус чоруваан, үрелик болган, а пассажир АТБ-зинге ону солуур автобус чок турган.

Автовокзалга хөй-ниитниң корум-чурумунуң айтырыы чедир шинтпирлеттинмейн турары шын. Вокзалга, ол чоокка-вызыр кижилер бо-ла чыглы бээр. Автовокзалдар, станциялар каттыжышкынарының удуртулгазы Кызылдың автовокзалынга корум-чурум тудары-биле дүн-хүн чок дежурныйлаашкынны тургузар дугайында дилегни хооркүүскомнуң иштики херектер килдизинге чаңгыс эвес удаа киирип келген, милиция ажылдакчыларыга өрөөлди тускайлаан. Ынчалза-даа дежурныйлаашкын 17.00 шактан 23.00 шакка чедип турар.

Автовокзалда буфеттин ажылын Кызылдың ресторанар болгаш столоваялар трези харыылаар. Буфеттиң ажылының дугайында шүүмүүлелди трестиң директору С. П. Деевага дамчыткан.

Вокзалдың дерилгезин негелдеге дүүштүр тургускан. Арыг-шевер байдалының, вокзалдың ажылдакчыларының аажы-чаңының талазы-биле чогуур хемчегин алырын каттыжышкынның начальниги Н. В. Аникеевага дааскан.

Н. Г. Антоновтуң харыызындан: 1983 чылдың сентябрь 28-тиң номеринде үнген Ш. Дүвендейниң үүлүнде шүүмүүлелдерни колдуун шын деп сайгарып көрген. Пассажирлериң ап чораан үүлдери чидип турарын кайы автобуска, кажан болганын айытпааны-биле тодарадыр арга чок.

Оон ыңай автор автовокзалдың иштн, дашты хирлиг, боктуг деп бижээн. Автовокзалдың санитарлыг байдалын экижидер дээш оон ажылдакчылары хемчегларни ап турар. Ынчалзажок оон арыг-шевер, көрүштүг болуру пассажирлерден, аңаа кээп турарлардан дыка хамааржыр. Автобус маналан чамдык кижилер вокзал иштин бокталдырып, тоорук сайының хавыын, саазын, үүхөө артынчыларын кайы-хамаан чок октап каптар. Даштынга хамааршытыр алырга база ындыг: таакпы артынын кайда-даа октаан болур. Аштакчылар вокзалдың иштн-даштын хонукта ийи катап арыглап турар. Шак санында, кижилер үнген-кирген соон дарый, арыглап турары черле болдунмас болгай. Ынчангаш пассажирлер, аңаа кээп турарлар культураны сагыры, ында ажылдап турарларының күш-ажылын хүндүлеп көөрү күзенчиг.

Хоорайлар, суурлар аразының рейстери техниктиг чылдаганнардан чогуур шагындан соңгаарлап, чамдыкта үстүп турар. Арга барда, үрелик автобусту солуурунуң хемчеглери алдынып келген. Пассажир АТБ-зиниң материал-техниктиг баазазын быжыглаар, автобустарны четчелээр, сагылга-чурумну күштелдирер хемчеглер алдынып турар.

А. В. Марцеха биле Н. В. Непомнящийниң харыыларындан:

Бо чылдың сентябрь 14-те алган чагаага болгаш солунга үнген материалга хамаарыштыр тайылбырлаарывыс болза, районнарже рейстер агаарның байдалындан аңгыда, тус-тус черлерде хонар шөлдериниң харылзаа тудуп, агаар байдалын дамчыдып турар ажылдакчыларындан хамаарылгалыг апаар, ындыг медээлер бердинмес болза, рейстер соңгаарлап болур.

Эрзиниң самолёт хонар чериниң начальниги сентябрь айда алды хүн Кызыл-биле харылзашпаан, ынчангаш ол черге агаар байдалы билдинмес турганындан ынчан самолёт ушпайн турган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун Эрзиниң самолёт хонар шөлүнүң начальниги үреп, ажыл шагы үзүп турганы илерээн.

Начальникти солуур дугайында айтырыгны Эрзин райкүүскомга тургускан.

Аэропорт ажылдакчыларының каржы-хедер чоруунуң дугайында тодаргай фактылар чогу-биле дорт хемчеглер алдынмаан, тайылбыр ажылын чоруткан. Телефон ажылдавас, автобустар келбес, буфеттин, кафениң ажылының дугайында айтырыглар биске хамаарышпас.

РЕДАКЦИЯДАН: удуртукчулар чагааларга харылап турар--даа болза, ол тодаргай четпестер канчаар, кажан эттинген турарының ылаптыг магадылалын бербейн турар. Оон аңгыда автовокзалдарда ачы-дуза албан черлери пассажирлерни хандырып турар болганда, ылаңгыя аэропортка хамаарыштыр авиаотрядтың удуртукчулары ол дээш база сагыш салыр, пассажирлерге таарымчалыг болзун дээш хемчеглерни алыр ужурлуг. Сагылга-чурумну, чоннуң культуразын бедидер дээш вокзалдың ажылдакчылары база ажылдаар хүлээлгелиг.

ЧЕДЕН АЖЫГ КЫШТАГ

Республиканың малчыннарында кыштаглаашкын эгелеп турар. Өвүр районда «Кызыл тук» совхозтуң малчыннары база кыштагларында хонгулапкан. Бо хүннерде малчын бүрүзү-ле малды кыштын соогундан хүр ажырар, мал бажын өстүрер, малдың чаш төлүн бүрүн ажаап алыр, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш туржуп турар.

«Кызыл тук» совхозтуң малы чеден ажыг кыштатга кыштаар. Оларның кышка белеткели бо чылын багай эвес. Ам малчыннар үүрмек септелгени доозуп турар. Кыштаглаашкынга Саглы-Бажының хойжу бригадазындан Куулар Кок, Халыыннынындан Ондар Байыр-оол үлегерлиг белеткенген.

О. ДАЛБЫЙ.

Бөгүн—Совет-вьетнам кереэниң беш чыл оюн

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЁЗУЗУНУҢ КЕРЕЭЗИ

ВЬЕТНАМ найысылалда ам күс. Чайның дунаргай изни оожургап, ой-тап чымчак агаар-биле солуттунган. Ханойнуң кудумчулары болгаш шөлдери ногаан үүштер-биле шыптынган. Оон-биле кады оларны ноябрьниң эгезинде хүрең-кызыл туктар болгаш транспарантылар ам беш чыл улаштыр немей каастап келген. Бөгүн вьетнам улус ССРЭ биле ВСР-ниң аразында найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында кереэниң беш чыл болган оюн демдеглеп эрттирип турар. 1978 чылдың ноябрьниң 3-те ийи чурттуң удуртукчулары совет болгаш вьетнам улустарның аразында харылзааларның ол төөгүлүг документиге Москвага ат салган.

Бо совет-вьетнам документини Вьетнамда акы-дукма найыралдың кереэзи деп адап турар. Эрткен беш чылдар оон ханы амыдыралчызын болгаш чугулазын херек кырында көргүскен. Совет-вьетнам харылзаалар эң-ие хөй талаларлыг. Олар улус ажыл-агыйының, культураның, чырыдыышкынының, кадык камгалалының, ниитилел болгаш эртем-техниктиг амыдыралдың бүгү талаларын хаара тудуп турар.

Вьетнам найысылалдың соңгу чүгүнде каш ой километр ыракта улуг эвес Хоабинь хоорай каш чыл бурунгаар кижи бүрүзүнге билдингир эвес турган. Ам ол хоорай бүгү республикада сурагжаан. Мурнуу-чөөн Азияда эң улуг гидротехниктиг тудуг — 1,2 млн. киловат күштүг «Хоабинь» ГЭС-тиң тудуу кидин түлүк чоруп турар. Оон тудуун ажыглалга кирген соонда Вьетнамның национал энергетиказының күчүзү дыка улгадыр. «Хоабинь» станция улуг-улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин энергия-биле хандырар, хову-шөлдерже сугну аксыр, Кара-хемниң килеңнээшкининден чүс-чүс чылдарда качыгдап келген хөй муң гектар көдээ ажыл-агый шөлдерин үерден камгалаар.

Тудугнуң директору Нго Суан Лон: «Станцияны тудуп тура эвээш эвес нарын инженерлиг сорулгаларны шинтпирлээр ужурга таваржып турар бис. Совет өңүктер-биле эң-не сырый харылзаалыг ажылдап, билиглеривисти болгаш мергежиливисти харам чок солчуп турар бис. Совет специалистериң аразында үгле дуржулгалыг инженер-гидротудугжулар эвес, харын кайгамчык хайындырыкчылар, экскаваторщиктер, бодунуң хереэниң магалыг мастерлери бар. Вьетнам аныяктар олардан хөйну өөренип, билип ап турарлар. Бистиң станциявыс республиканың комсомолчу тудуу кылдыр чарлаттыйган болганда мында аныяктар хөй»—деп чугаалаан. Чурттуң экономиказынга ГЭС-тиң ужур-дузазы дыка улуг.

«Хоабиньниң» суг күжү-биле ажылдаар электростанциязы— Советтер чурттунуң техниктиг деткимчези-биле ВСР-де амгы үеде тудуп турар бежен тудугларның бирээзи. Сөөлгү чээрби беш чылдар дургузында ССРЭ-ниң деткимчези-биле Вьетнамга оон чаа социалистиг экономиказының үндезини болган ийи үүс хире бүдүрүлгелер туттунган. Кады кылган тудугларга чылыг күжү-биле ажылдаар «Фалай» электростанция, Ханой чоогунда дизель кылыр завод, далайда нефть курлавырларын шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле Мурнуу Вьетнамда «Вьетсовпетро» деп каттышкан бүдүрүлге болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Вьетнам улустуң улуг баштынчызының адын эдилээн, чурттуң улуг хоорайы — Хошиминниң улусчу комитединиң даргазы, вьетнам коммунистериң партиязының ТК-зының кежигүнү эш Май Ти Тко мынча деп чугаалаан: «Бистиң кады ажылдажылгавыс үре-түнелдиг болгаш бот-боттарывыска ажыктыг, Мурнуу чүкте далай өжин—Хошимин портту дамчыштыр чыл бүрүде миллион-миллион тонна чүк эртип турар. ВСР-же станоктар, машиналар, көдээ ажыл-агый техниказы, минералдыг чемишчидилгелер, үлетпүрүнүң чугула дериг-херекселдери кээп турар, а Советтер чурттунуң кызыл туктуг теплоходтары Ыраккы Чөөн чүк болгаш Кара далай порттарынче вьетнам экспорттуң чанчыл болган барааннары —пос-таавыны, шайны, кофени, кат-чимисти болгаш ногаларны сөөртүп чоруп турар. Оларны ССРЭ-же чорудары сөөлгү беш чылда барык үш катап көвүдээн. Изиг орааның кат-чимистери өстүрер улуг арга, курлавыр Вьетнамда бар, а ногаларны чылдың дөрт үе-шаанда Совет Эвилелинче чорудуп болур. Чоокта чаа Советтиг Ыраккы Чөөн чүктүң төлөлекчилериниң киржилгези-биле бистиңже болуп эрткен чөвүлел хуралга ССРЭ-ниң ол районун вьетнам ногаалар болгаш кат-чимистер-биле хандырар талазы-биле тодаргай хемчеглер ажылдап кылдынган. Совет ажылышчилериң хереглелин хандырар дээш бүгү-ле болдунар үүлдерни кылыр бис».

Совет-вьетнам кереэ ийи чурттуң аразында культура харылзааларын хөгжүдеринге чаа идигни база берген. Вьетнам көрүкчүлер сөөлгү чылдарда Совет Эвилелиниңден аалдап келген эң-не дээре чогаадыкчы коллективтериниң болгаш күүседикчилериниң концерттери-биле таныжар аргалыг болган. «Берёзка» ансамбль болгаш Совет Армиянының Кызыл туктуг ансамбли, Кубань казактарының ниитилери коллективи, Таллин, Одесса, Кишинёв театрларының балет болуктери, күүседикчилер —Е. Беляев, Л. Зыкина, Л. Кулакова, Д. Шафран олар Вьетнамга чораан.

— Бо ужуражылгалар бот-боттарывысты улам эки билчирниге биске дузалап турар — деп, ВСР-ниң культура болгаш информация министри Нгуен Ван Кнеу демдеглээн. Эрткен чылдың декабрьниң төнчүзүнде ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскаатган Совет Эвилелиниң Вьетнамга культура хүнинери сагыш-сеткилге артып каар чайынаанчак байырлал болган. Вьетнамның болгаш Совет Эвилелиниң аныяктарының найыралының болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының чанчыл болган бешки ужуражылгазының культура талазы-биле нептереңгей программазы көрүкчүлерин ханы өөрткен. Вьетнамның хамаарышпас чоруун чарлаанындан бөөр 40 чыл болур оюнга тураскаатган Вьетнам культураның хүннерин эрттирерин Совет Эвилелинде планнап турар.

В. ХРЕКОВ.
(СЭТА).

ГДР. Билиг талазы-биле башкы. Рудалыг даглар Шварценбург чурттуг 32 харлыг Олаф Ульбирхт—ыяш чазаар талазы-биле эң-не уран-шеверлериниң бирээзи. Ол студент чылдарында-ла улустуң уран-шевер чазаашкыннары-биле таныжып, сонуургааш, амгы-даа үеде бодунуң хостуг үезин ол ынак херээнге чарыгдап турар. Ол бажың мастерскаязының ханаларында 300 ажыг кончуг чараш дүрзү-хевирлерни ыяштан чазааш, азып алган.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

БҮРҮН ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРН ТК болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлели ЭДЧ-ниң Берлинге болган XXXVII сессиязының түнелдерин чугаалажып көргеш, МАР-ның делегациязының ажылын чүүлдүг деп санаан.

Социалистиг күрүнелер боттарының тургузукчу планнарын чедиишкиниг боттандырын турарын ол документиде айтып турар, Оларның тайбың дээш чайгылыш чок демисели, күрүнелер аразына кады ажылдажылгаже чүткүлү АКШ-ның болгаш НАТО-да оон эвилелчилериниң агрессия планнарынга моондак бооп турар.

Барыын Европага ортумак ыракшылдың чаа америк чалгыныг ракеталарын тургузарынга удур ЭДЧ кежигүнү күрүнелериң чазактар баштыңнарының хүлээн алган медеглелин МАРН ТК болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлели бүрүнү-биле деткип турарын илереткен.

ГФР-ге элдептиг болуушкун

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң канцлери турган Г. Шмидтти Барыын Германияның найысылалы Бонн хоорайның хүндүлүг хамаатыларының даңзызынга киирер дугайында шинтпирни хоорай эрге-чагыргалары чоокта чаа хүлээп алган. А кажан Г. Шмидттин адын Боннуң хүндүлүг хамаатыларының даңзызынга киир бижиир дээш көөрге, ук даңзының 47 дугаарында Гитлерниң ады киир бижиттинген болган.

Делегейниң ийиги дайынының өртүн кывыскан болгаш кижи торелгетениң мурнунга эң-не кем-буруулуг болган араатанзыг Адольф Гитлерниң ады Бонн хоорайның хүндүлүг хамаатыларының даңзызынга кажан, канчан кире бергенил, ону кым кылганыл? — деп айтырыгга барыын-герман найысылалдың эргечагырга төлөлекчилери дорт болгаш тодаргай харыыны бербээннер.

Бонн хоорайның хүндүлүг хамаатыларының даңзызындан Гитлериң адын балан каптары — белен херек, ынчалзажок Барыын Германияның девискээринде неофашистиг (чаа фашистиг) организациялар амга чедир хостуу-биле хөделип, фашизмниң, Гитлериң араатанзыг идеяларын ГФР-ниң чурттакчыларының, ылаңгыя аныяктарның ортузунга нептередирин оралдажып, өжөөн негекчи хөеннерин ооскүдүп, тайбың талалакчыларынга болгаш депшилгелиг хамаатыларга удур күүлекчи, өлүрүкчү үүлгедиглерни кылып турар.

Барыын-герман неонацистер чоокта чаа боттарының съездизин эрттирип турда, оларны полицейжилер эгезинден төнчүзүнге чедир камгалап келген. Неофашистериң съездизинге удурланыышкынын илергейлеп, чыскаалганнарга удур каржы хөделиишкиннерни барыын-герман полицейжилер кылып, тарадыр оларны сывырган, хөй кижини балыглаан болгаш тудуп хоругдаан.

Гитлер болгаш оон фашистиг дерзин ёзу-чуруму делегейниң ийиги дайынын кывыскан болгаш ол дайынга хөй чурттарның 50 миллион кижизи өлгенин, оон иштинде совет улус 20 миллион ажыг оолдар, кыстарын оскунганын кым-даа уттуп болбас ужуруг.

УДУРЛАНМЫШААН

ДЖОРДЖТАУН. (СЭТА). Гайананың радиозунуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Гренаданың патриоттары чурттуң даглыг районнарында туруштарны быжны-биле эңлеп алган болгаш америк агрессорларга шинтпирлиг удурланыышкынын үргүлчүлеп турар. Революстуг чепсектиг күштеринң, улусчу милициянның дайынчыларының база эки турачыларының часпас адышкынынга эжелекчилер таваржып, бергедеп турар.

«Барбадостуң үнү» радиостанциянның демдеглеп дамчытканын ёзугаар алырга, ортулуктуң мурнуучөөн талазында боолажышкыннар кедергей бооп турар.

Пентагонуң шериглери ортулукту эжелээр болгаш патриоттарны шаажылап хилинчектээри-биле чергелештир, америк интервенцияны Каттышкан Нациялар Организациязынга моон соңгаар-даа сойгалап илередир арганы бербес дээш бүгү хемчеглерни АКШ ап турар. Ынчангаш саттынныкчы казакты американнар бо ортулукка тургузар бодап турар.

«Тайбыңны деткиир күштер» деп адаар шериглери тургузарынче АКШ далажып, Гренада нацияларның британ кады ажылдажылгазында бактаап турар деп үвеге чылдан хап, англи шериглерни ынаар киирерни оралдажып турар. Ынчалзажок эжелекчи чоруку Англия-биле дугурушпайн чоруткан болганда, Англияның тускай белүктериниң тадазындан удурланыышкынга таваржып турар. «Рейганның болун тогдунар чоруу хөлүн эртип, эрийн ашкаш, британ харылзааларны херекке албайн, боо-чепсектиг халдаар чоруккa чедиргеи»—деп, Великобританияның оппозициялыг болгуунуң бир удуртукчузу чугаалаан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Америк эжелеп алыкчыларының ортулукче халдаан кирген үезинде Гренадага душ бооп турган француз телевиденинниң болук операторларының тырыстырган телерепортажында камгалал чок Сент-Джорджестиң кырында ушкулаан АКШ-тың вертолёттарын, ракеталарның ыштарын тыттырып каан. Гренаданың чонуунуң удурланыышкынын базып ыыдаваан деп, ол репортажта демдеглеп турар. Гренаданың революстуг чепсектиг күштерниң болгаш улусчу милициянның дайынчыларының хөй кезин дагларда барып, удурланыышкынны үргүлчүлеп турар.

Америк дайынзырактарның балыглааны гренадаларны баштайгы хүннерде эмнеп күш четпейн турдувус деп, тус черниң эмчизи француз журналистерге чугаалаан. Электри хандырылгазы, кудар хан, антибиотиктер болгаш өске-даа эм аймаа чок бооп турганындан качыгдап бергедээнгерге чогуур үезинде дуза чедирер арга чок болган.

Тайылбыр:

	Гренаданың	АКШ-тың
Девисиззри—	344 дөрбелчин км.	9363 муң дөрб. км.
Чурттакчы чону—	110 муң кижи	232,6 млн. кижи
Чепсектиг күштери—	1200 кижи	2.113.400 кижи.

АКШ-тың администрациязының өөскүдүп турары чепсектиг интервенция революстуг Гренадага удур угланган,

Америк шериглериниң халдап кирген черлерин АП агентиледиңдо чуруунда көргүскен.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

НАЙЫРАЛДЫҢ КУДУМЧУЗУ

Найысылалдың Кызыл партизаннар кудумчузу акы-дуңмалышкы бузулбас найыралдың болгаш Тываның тускай догунаан төөгүзү-биле чарылбас холбаалыг кудумчу болур.

Улуг Октябрьның чалбыштыг хереңнинден одунган Тываның мурнакчы кижилери, Сибирьниң партизан армиязының командылакчылары А. Д. Кравченконуң болгаш П. Е. Щетинкининиң башталгазы-биле, Кызыл Шеригниң, олүмнүг согуушкунундан тынын дестиргеш, Тываже шургуп келген колчакчыларның есаул Бологов баштаан ак шаажылакчыларын 1918 чыллың августа Улуг-Хемниң амгы Кызыл хоорай турар эриктеринге болган Белоцарск тулчуушкунунга чылча шапканы, орус болгаш тыва улустарының акы-дуңмалышкы найыралын бызыгларынга шинтпирлиг рольду ойнаан.

Совет эргечагырга дээш демиселге мөчээн кызыл партизаннарга тураскаал акы-дуңма хөөрүнде дээрже шаштыгын үнген. Оон бажында кадыр, маскалыг кызыл беш-адыр кайы ырактан чайынаныр, дүн-хүн чокка чырып турар. Кызылчылар ол тураскаалга чараш, дириг чечектерни салып, маадырларның өлүм билбес тиилелгезин утпайн турар. Кызыл партизаннарның хоорү кызылчыларга ылыктыг, эң-не хайыралыг болгаш хүндүткелдиг тураскаал.

Кызыл партизаннарның он мас алдар-биле бүргеткен ол тиилелгезин мөңгежидер сорулга-биле Улуг-Хемниң эриин дургаар баткан найысылалдын бир кудумчузун Кызыл партизаннар кудумчузу деп алдаржыдып адааны таварылга эвес.

Хожудаңгай чораан тыва чер ам Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика кылдыр чаартыганы, Совет Эвилелиниң хөй национальдыг өг-бүлезиниң дең эргелиг кежигүнү болу бергени бисти чоргаарландырып, сорук киирип турар.

Кызыл партизаннар кудумчузу совет-тыва акы-дуңма дипломаттыг харылзаалар-биле холбашкан кол кудумчу болу бергеи. Үүл дизе, Кызыл партизаннар кудумчузунда ам республиканың хан хүлээп алыр станциязы турар. № 33 бажыңга, эгезинде ССРЭ-ниң Консул чери, Советтериниң күүсекчи комитеди, чоорту ССРЭ-ниң төлээ чери, а адак соолүнде ССРЭ-ниң ТАР-да элчин чери турган болгай. Совет элчин чериниң хой талалыг ажыл-чорудулгазы аныяк Тыва Арат Республиканың сайзыралынга эвээш эвес ачыхавыяалыг болганы чугаажок. Совет элчин чериң Тываның Араттың революстуг шериниң дайынчылары таңнылдап, камгалап турган.

Ол-ла кудумчунуң № 2 бажың (ам ында республиканың спорт болгаш физкультура комитеди турып турар) Совет Эвилели биле ТАР-ның аразында хем оруунуң төөгү болуп, «Улуг-Хем» болгаш Литвинов аттыг баштайгы пароходтарның ортээли болуп турган.

Ол мшкаш ССРЭ биле ТАР-ның аразында телефон-телеграф харылзаазының шугуму база-ла ол кудумчуну таварты эртип турганд.

Бистиң найысылалвыс Кызыл 1984 чылда 70 харлаар. 1914 чылдың апрельде тааза салдынган Белоцарскинн-Красныйны-Кызылды орус большевиктер үндезилеп турганының төөгү бадыткап турар. Тываның келир үедеги найысылалының планын топограф, туруштуг революсчу, большевик М. Я. Крючков чогааткаш, чер тургузукчузу техник, большевик Н. Г. Крюков баштадыр болук орус ажылчыннар-биле Бии-Хем болгаш Каа-Хемниң белдиринге эң баштайгы бажыңны тутканнар. Ол эштер Тываның ажылчы чонунуң революстуг демиселин база уштап-баштап турган.

Совет Тываның найысылалының тудуун орус большевиктериң тудуп эгелээни улуг орус акы-дуңмаларның Тываның ажылчы чоннарынга өжин-кара чокка көргүзүп келген ак сеткилдиг дузаламчызының херечизи болганын бистин өгбелериистиң чоргаарланын чугаалажыры таварылга эвес-ле болгай.

Кызыл партизаннар кудумчузунда № 11 бажыңга (ам ында уругларның уран чурулга школазы ажылдап турар) Моол Арат Республиканың элчин чери турганы ук кудумчунуң база бир төөгүлүг үүлү болуп турар.

Үзэрби чылдардан эгелээшле, Совет Эвилелиниң дээди болгаш ортумак тускай эртемниг өөредилге черлериниг барып өөренири-биле ССРЭ-же чоруп турган тыва оолдар, кыстар, албан-ажыл дугайында Москваже чоруп турган Тываның революстуг, нам чазаанын удуртукчу ажылдакчылары-даа, Ала-чурттуң Улуг дайынынче аъттанган совет хамаатылар болгаш тыва эки турачылар-даа бодунуң алдарлыг болгаш берге демиселиниң баштайгы базымнарын база-ла Кызыл партизаннар кудумчузунга турган Совет элчин чериниң эжиниден эгелеп турган болгай.

Кызыл партизаннар кудумчузу Совет Эвилели биле ТАР-ның аразында хүн бүрүде бызыгып ханылап турган экономика, эртем-техника болгаш культура талазы-биле хөй талалыг найыралчы кады ажылдажылганың ажык оруу болуп бараан бооп турган.

Совет Эвилелиниң ТАР-га оюа болгаш бүрүн эргелиг элчиниери В. В. Мальков, А. К. Тюрин болгаш өске-даа эштер чүгле бодунуң дорт дипломаттыг хүлээлгезин күүселири-биле кызыгаарланмайн, харын ТАР-ның капиталистиг эвес оруктан социализмче хөгжүүрүнүн херээнге үнелеп четтинмес арга-сүмелерин берип, байлак дуржулгазын дамчыдып, эртем-билиглиг национал кадрларны белеткээринге, Тывага культура революциязын улам сайзыраңгайжыларынга идепкейлиг киржип турганын демдеглээри өөрүнчүг.

Кызыл партизаннар кудумчузунда Азияның төөгүн айтып турар үш кырлыг бедик тураскаал база-ла найыралдың демдээ.

Найысылалдың Кызыл партизаннар кудумчузунуң чурттакчызы.

Найысылалдың Кызыл партизаннар кудумчузунда Азияның төөгүн айтып турар ол документиде айтып турар, Оларның тайбың дээш чайгылыш чок демисели, күрүнелер аразына кады ажылдажылгаже чүткүлү АКШ-ның болгаш НАТО-да оон эвилелчилериниң агрессия планнарынга моондак бооп турар.

Барыын Европага ортумак ыракшылдың чаа америк чалгыныг ракеталарын тургузарынга удур ЭДЧ кежигүнү күрүнелериң чазактар баштыңнарының хүлээп алган медеглелин МАРН ТК болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлели бүрүнү-биле деткип турарын илереткен.

ХЕРЭЭЖЕННЕР СЛЁДУНГА

Мөгүр-Аксы суурнуң Культура бажыңынга районнуң мурнакчы херээженнериниң сёдуу болуп эрткен. Анда 16 албан организация коллективтериниң киржилгези-биле «Алтын күс», «Шевер холдар» деп ажылгелерни база организастваан.

Районнуң улус ажыл-агыының янзы-бүрү адырларында ажылдап турарларның 70 хире хуузу херээжен чон болуп, ажыл-агый тургузуушкунунга идепкейлиг чоруун коргүзүп турарлар. Слётка киржип келген мурнакчыларның аразында Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи Дыртынна Бичеоол, Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы Борбак-Кара Салчак, «Мөген-Бүрен» совхозтуң мурнакчы хойжузу, Маадыр-ие Анай Иргит болгаш өскелер-даа бар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведниң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң Медеглелии слёттуң киржикчилери бир үн-биле үүлдүгүнүп, хүлээп алгаанар.

Районнуң херээженнер төвүлелиниң эрттиргени аъш-чемниң «Алдын күс» болгаш ус-шеверлерниң «Шевер холдар» деп хөй киржикчилиг делегелгелери көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара туткан. Амданныг чемниңниң, аргаан болгаш даараан үүлдериниң тилекчилерин хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле шаңнаан. Ол ышкаш ханаолун конкурузунуң түңнелдери база үндүрген болгаш аңаа бирги, ийги, үшкү черлерни райкүүскомнуң, Мугур-Аксы суурнуң, районнуң херээженнер болуктери туст-тузунда үлешкеннер.

Слёттуң түңнелинде уругларның музыка школазының болгаш районнуң бот-тывынгыр артистериниң каттышкан концертини чалаткан мурнакчылар сонуургап көргеннер.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.

ЧОН МАКТААР

Шаанда амгы үе ышкаш транспорт бар эвес. Солун, сеткүүлдү чүгле аът-биле чедирер турган. Амгы үеде чоңмуң чагаа-бижиин, солун, сеткүүлүн саадал чок чедирер апарган. Чогум-на ындыг харыысалгалыг ажылды бистиң хүндүлүг хоочуннарывыстың бирээзи Сендажы Күжүгет күүседип турар. Ол чөптүг пенсияже үнзе-даа, Барын-Хемчик районнуң бир улуг совхозу «Барлыктың» салбыры Бижиктиг-Хаяда почтачылап турар. Ону беш чыл мурнунда совхоз дирекциязы сүмележип көргеш, почтачыладып киирген.

Салбырда хөй янзы мергежилдиг кижилери бар. Ында 31 кодан аңгы-аңгы черде. Чайын, кыжын ырак-узак малчыннарга аът-биле почта чедирери ындыг-ла белен эвес. Сезоннуг ажылдар үезинде Аяңгаты, Алдыы-Үстүү Шыраа-Булакта, Барлык ховузунда механизаторлар, комбайнерлерге чая солун, сеткүүл чедирери албан. Кышкы үеде машина барбас хонаштарже чоннуң чагыдылгаларын чедирер. Ол бүтүү ажылдарны ак сеткилдиг күүседип чоруурун чон мактаар.

С. Күжүгеттиң ажылдаан үезинден бээр чондан кандыгдаа хомудалдар кирбээн. Чоннуң пенсия, пособиелерин, телеграмма-бижиин озалдадып корбээн. Почта чедирер хүнүнде кымны-даа мурнап солун, сеткүүлдерни, чагааларны болгаш пенсия-пособиелерни алыр. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, ажыл шагы үзүп, озалдап, хажыдыышкын кылып көрбээн.

Ону чажыдан-на билир мен. Ол Чөөн-Хемчиктиң Хорум-Даг сумузунуң Чыргакы, Хемчик хемнериниге мал, тараа ажылынга өскен. Оон МЧАЭниң кежигүнүүң бирээзи база ол. Чылгычылап-даа ажылдап чораан. Харылзаа дажыкчызы дээрге, партия организациязының агитатору. Ынчангаш ол соолгу докторааалсаавырларны, медээлерни чонга өдирер дээш кызымак ажылдап келген.

Ол тос уругну кижизидип, өөреткен. Оларның чамдыктары улус ажыл-агыының хөй янзы адырларында мактаалыг ажылдап чоруур. Бичиилери школада эки өөренип турар. Пенсиялаза-даа ам-даа адакбышкаа чиик, уруг-дарынга үлегер-чижээн көргүзүп, төлептиг ажылдап чоруурун чон үнелээр.

С. СЕРИН-ООЛ.

Байкал-Амур магистралының аныяк хоорайы Северобайкальск — магистральдың Бурят участогунуң экономика болгаш культура төвү. Ында аңгы-аңгы национаддарның он-он муң кижилери чурттап турар. Хоорайның аян-шинчизи чылдан чылче өскерлип орар. «ЛенинградБАМстрой» КМКның тудугжулары чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирериниң чыл планын хуусаадан эрте күүсеткен. Беш чылдың тоңчүзүнге чедир ийи муң хире өг-бүлелер чаагайжыды туткан квартираларже көжүп кирер. «Найырал» Культура бажыңы, школачыларның «Пионер» деп культура-спорт комплекизи, «Эртем» ном садыы, уруглар сады, 1176 өөреникчиге ортумак школа чоокта чаа ажыглалга кирип, эжиин ажыткан.

ЧУРУКТА: Северобайкальскиниң чаа бажыннарынче көжүп кирген чурттакчылары. В. ВЕЛИКЖАНИННИҢ болгаш В. МАТВИЕВСКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

Он бирги беш чылдың өзек чылының планныг даалгаларын ССРЭ-ниң составында Тываның эки тура-биле киргениниң 40 чылынга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерни чедишкининг күүседир дээш Солчур суурда «Салгакчы» ясли-садтың коллективи шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Школа казыны четпээн уруглар албан черлеринче сагыш салыышкын бистиң чуртувустуң кайы-даа булуңунда бирги чергениң айтырыы. Чаштарның аас-кежии, кадык чаагай өзери, эртем-билиглиг, культурлуг болуру дээш бүгү-ле чүүлдү оларга бараалгаткан.

Ук ясли-садта совхозтуң ажылчынарының, албан-хаакчыларның уруглары омак-хөглүг өзүп турар. Мында малчынларның уруглары дүнхүн дивейн ажаадып, сагыш човаг чок хайгааралда. Кижилерниң ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны ясли-садик коллективи тургузуп турар. Даанган ажылхерээнге база хөй-нинти ажылдарга идепкейлиглер коллективте бар. Ажаакчы-нянь Вера Ховалыг, кижизидикчилер Дина Даржай, Раиса Яндай-оол, Минчимаа Монгуш, Минчей Тюлюш, амданныг аъш-чемни уруглларга бараалгадып турар повар Людмила Кара-Сал оларның кирип келген үлүү бичеэвес.

«Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПСтиң доктаалын коллектив чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алгаш, ооң сорулгаларын удуртулга болдурган ажылдап турар. Коллективте корум-чурум үреп, ажыл шагы үзер, арагалаар кижилер чок. Кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу кызырылган.

«Салгакчыларның» коллективи ясли-садтарның аразында организастаан социалистиг чарышка чылдың дээре черни ээлеп, шилчип чоруур Кызыл тукту салбас дээш кызымак ажылдап турар. Ясли-садтың ишти-дашты кезээде арыг-силиг, чырык, чылыг турар. Чаагайжыдылгазын эки кылган. Ыяштарны чылдың немей олуртур. Бо черниң найырадыг коллективин хөй чылдарда ажылдаан, коммунист Г. Ооржак удуртып турар.

Ч. ОНДАР.

Өвүр район.

ҮШ ТАНКИСТ

Ыидыг ыры дайын мурнунда-ла чогаатты нган, ырның маадырлары херек кырында бар кижилер.

Оренбург чурттуг В. М. Агарков 30 чылдарның төнчүзүнде Ыраккы Чөөн чүкке шериг албаны эрттирип турган. Ооң кезээ баштайгы үеде Хасан хөлдүң чанынга тулчуушкунга киришпейн турган. В. Агарков, Н. Житенев болгаш С. Румянцев составтыг танк экипажы тулчуушкунче киреринче чүткүп турган. «Тулчуушкун шолунче бисти чорударын дилеп тур бис» деп чааганы экипажтың командири чорудупкан.

Шак мындыг патриоттуг документинни партияның XVIII съездизиниң индириниден чугаалап турган. Танк экипажының дугайын бүгү чурт билип алган. Шулукчу Б. Ласкин шулуктү бижээн, композитор Д. М. биле Д. Покрас алышкылар музыказын чогаатканы. Бо ыры эң-не баштай «Трактористер» деп кинога чаңгыланып үнген.

Ада-чурттуң Улуг дайынын эгелээн. Василий Агарков фронтуже эки турачы болуп чоруй барган. Ол төрээн Оренбургунга орден-медальдарлыг чаныр келген. Партия, совет органнарга хөй чылдарда ажылдап келген.

Каш чыл бурунгаар шагдагы эжишкилер ужуражы берген. Ыраккы Чөөн үүктен Н. Житенев Агарковка чедип келген, С. Румянцев Москвадан база аңаа чеде берген. Хөй чылдар эрткенде «дайынчы машинаның экипажы» база катап чыглып келген.

В. ШИРЯЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 —Документалдыг фильмнер. 10.40 — «Чалбыыштыг чылдарның ырлары». 11.05 — Документалдыг телефильм —«Бистиң суурнуң доктору». 11.55 — Телемедээлер. 14.35 — «Сибирьни болгаш Ыраккы Чөөн үүктү тавартыы». 15.35 — Төөгүүнүң арыннары. 16.05—«Волга ындының мастерлери». 16.45 — «Вьетнам. Хайфонгуң орук айтыкчылары». Киноочерк. 17.05 — Концерт. 17.30 — «Шыдыраа школазы». 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Социалистиг экономиканы эргелеп-башкарары. 18.30 — Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Кадмда пайыралдыг өг-бүле. 19.30 — Спортчу дамчыдылга. 21.00— «Ye». 21.30 — Концерт. 22.10 — Документалдыг фильм — «Тольятти хоорайда». 22.45— — Бөгүн делегейде. 23.00— 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. —«Спартак»—ЦСКА.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15—«Дуэт» деп документалдыг телефильм. 8.35 —ССРЭниң далайлары. 9.05 —Испан дыл. 9.55—XIX векти ң 70—80 чылдарының ажылчын шимчээшкини болгаш марксизминг Россияга неатереп эгелээни. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. Астрономия. Бөмбүрөктер. 10.35 — Н. Г. Чернышевский. «Чүүү кылырыл». 9-ку класс. 11.00 — Бистиң сад. 11.35— Н. Г. Чернышевский. «Чүүү кылырыл?». 9-ку класс. 12.00 — «Дизайнерлер». Эртем-неперелдиг фильм. 12.15 —Башкыга — музыка кичээли. 1-ги класс. 3-ку дамчыдылга. 13.15 — Испан дыл. 13.45—«Ленинниң Парижке турганы». Тайылбыр бижиктиг уран-чечен фильм. 15.25 — Телемедээлер. 15.30—18.00 — Чапсар. 18.00 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — № 35 уруглар садының концерти. 18.40 —Киножурнал. 18.50 — «Азия төвү». 19.20 — «Спорт». 19.50— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 —Документалдыг телефильмнер. 21.00 — «Ye». 21.30—22.55 —«Ксения —Фёдорнуң ынак кадайы» деп уран-чечен фильм.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аныр, чамдык черлерге чаъстаар. Барыын үүктен хаттың дүргени секундада 3—8 метр.

Дуне 2—7 градус соок, хүндүс 2—7 градус чылыг.

Автоорукторга постуру эки, дошталыышкын.

Кызылга чаъставас, хат кошкак. Дуне 2—4 градус соок, хүндүс 4—6 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Букет фиалок» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Там на неведомых дорожках» 9.30, 12.40, «По законам военного времени» 11.00, 15.00, 18.30, «Главный свидетель — компьютер» 16.40, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бежавшие из ада» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Баллада о доблестном рыцаре Айвенго» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Низами» 19.30 шактарда.

НАЙЫРАЛДЫҢ ШКОЛАЗЫ

1939 чыл. Чалааннаның № 1 школазының дөртү класын доскаш, Кызылче өөрүм-биле кады өөренип чедип келдим. Каттышкан школаның интернадының эжиин бир-ле дугаар ажыдып киргениве ол чүве. Бир-ле эзин элээн хөй өөреникчилерни чыскаагаш, аттарывысты адап кыйгырыгаш, школа директору тайылбырлай-дыр.

— Улуг Совет Эвилели биле ТАР акы-дуңмалыңны, эң чоок эп-найыралдыг күрүнелер-дир, биске эт-септи, машина-техниканы бо буянныг чурт хандырып берип, эртем-культураже орукту айтып берип турар-дыр. Ам база катап удуг аас-кежиктиг болдувус: силерни эртем-биличе өөредип бээрн-биле шефке алган-дыр. Ынчангаш бөгүнден эгелээш аңаа барып, Кызылның № 1 школага өөренир апаар-дыр силер. Кол-ла чүве орус дылды эки кызып өөренир, ол дээрге — хамык эртемниң дүлгүүрүүдүр —деп, мындыг.

Өөрүп турдувус. Сестир-ле чүвевис дыл билбезиве кончуг. Чүге дээрге ынчаарда эге школага орус дылды өөренмейн турган. Ол үеде чугула эртемни өөренмээн кижи боор тур мен. Баштай очулдурукчу башкыларлыг турдувус. Өөренир эртемниңниң колдуун Сапогова, Сержицмаа, Серенмаа олар очулдуруп турган, а сески класска чедир өөренди-вис. Ол үеде ук школаны «Орус школа» деп адап турган бис. Башкыларывыс шуптузу чаладып келген дээли эртемниг, эллек-эвилеңни кижи кайгаар. Ол башкыларга ужуражы бээрге мурнай эки-лээр, пат-ла эгеш човаш (хүндүлээш), пөрүктенгеш пат боорда ыдып харыылаар бис.

Орус дылды Екатерина Ивановна деп улгадыксай берген башкы өөредип турган, эртемниг-не класывыс эжин ажыттынары билек, туп-тура халышкаш:

— Здравствуйте, Екатерина Ивановна!—деп, чаңгыс кижи дег мендилежир бис.

Хелемечи башкыларывыс дузазы-биле словарьлап өөренип (орус сөстерни доктаадып) турган бис.

1941 чылда Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн, чамдык башкыларывыс эштер: Яновский, Севостьянов, Акимов болгаш өскелер-даа фронтуже чорупкаанар. Оларнын-биле кады Совет Эвилелиниң Маадыры Мнша Бухтуев база өске-даа чалыы ооллар аъттанышканнар. Байырлыг шугум чыскаалынга оларның балыдаңгыраан ап, хөгжүм үнүчиртицейнип турда үдээн бис.

Бо эрткен үени бодап, ынак эштеримни, ээп келбээн (фронтудан) эргим башкыларымны сактып кээрге өөренип турган эштерим караамга көстүп кээр, олар амгы үеде партия, совет ажыллакчылары, башкылар, эмчилер, чекистер, журналистер дээш кандыг специалистер болбаан дээр! К. Доржу, Р. Далай-оол, М. Севил, С. Серен, Серенмаа, Ламажап, Долумажап болгаш өскелер-даа өөренип чораан чүве. Орус, тыва, хакас, бурят, алтай, украин, белорус дээш бо хоочун школага кандыг аймак-сөөк үлус өөренмейн турбады дээр. Олар чаңгыс кижиниң төлдери дег, безин чаңгыс сос-даа карыышайн, найыралдыг өөренип, бот-боттарывыска дузалажып, деткижип, өөренип турдувус. Клазывыс даргазы Сергей Серен турду, а арыг-шевер хынакчызы — Серенмаа. Эртениг-не холдарывыс көөр, хензиг будук чорзэ, хирлиг болза, катап чундурар. Бот-боттарын кедергей хүндүлежириниге өөредилге эргелекчизи Степан Акимович боду-биле кээ сүмени берип, биске ажыктыг беседаларны кылып берип турду. Бичча хөй нация өөреникчилериниң чурумнуун ам-даа кайгап, магадап хаммас мен. Бак сөстер эткен школачыны кижи көрбес. Кандыг-ла-бир көзүлбес быжыг «илбилиг» дуңзаа бистериңни найыралывысты тудуштуруп, күштелдирип турган.

Ырак-даа бол, сеткилге чоок чыллар ынчаар-ла эрте берген. Ам бөгүн чалыы салгал аас-кежиктиг өөренип, чүгле тайбыңы-лаа күзеп турарын № 1 школаның амгы аныяк коммунист педагогу Н. И. Саникова өөрүшкүбиле хөөрей-дир. А школаның амгы директору Тыва АССРниң алдарлыг башкызы А. М. Леонова аңаа аалчы болуп келгениңге үргүлчү өөрүп, ылангыя даймның база күш-ажылдың хоочунары-биле, ала-пелер-биле чоок харылдаанын ажыктыын деткип, чурттакчы чон ортузунга педагогика пропагандазын неп-тередириңге школа коллективиниң кирип турар үлүүн келгениңге күзелдин-биле чугаалап берип турары өөрүнчүг-дүр.

С. САНДЮ.

ОКТЯБРЬНЫҢ ТУРАСКААЛДАРЫ

ССРЭ-ниң Революция музейинин фондузундан тургустунган Улуг Октябрьның тураскаал эттери» делгелге Москвада төп делгелге залында ажыттынган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 66 чыл ооңга ону тураскаатканы.

Пролетар революциязын белеткээр болгаш чорудар талазы-биле В. И. Ленинниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын ында көргүскен. Револючу демиселдиг стратегия болгаш тактиказының чугула айтырыларының дугайын бижээн дептерлерни ында киирген.

Ол үениң чугула ужур-дузалыг болган документилериндек 1917 чылдың октябрь хүнинериниң чидиг байдалын билип ап болур. Большевик партияны чепсектиг тура халышкынче угладырган РСДРП-ниң VI съездизиниң манифестизин база ында. Оон чаныда —Ленинниң бижээни «Россияның хамаатыларынга» кыйгырыг. Ону бир дугаарында «Аврора» крейсериниң радиохерекелин дамчыштыр октябрь 25-тиң эртенинде дамчыткан; ооң соонда Петроград Соведниң чаныда Шериг револючу комитет ону бодунуң хуудустарынга парлап таратканы. Документиде дыңнатканы болза, ажылчын болгаш солдаттар депутаттарының Советтериниң холунче эрге-чагырга шилчээн.

Делгүүрлериң бирээзинде—шаг үеден саргарып калган саазыннар. «Замоскворечьениң шериг-револючу комитеди. Остежепкаже пулеметтуг дөрт пулеметчиктерге эрттирилге». ШРК даргазы Б. Болина ат салган. Ол тураскаал бижикти октябрь тулчуушкунларының кижиниң кирген дораан секпереп, арын-шырайы безин оң кирип кээр. Изиг хүн караанга, эмниг шынарлыг хөлге кадык дыка экижир.

Дус-Хөл—чүгле эмээр шынарлары-биле эвес, кайгамчык чүүлдери-биле онзагай. Шөлдүң ийги он хонуунда мындыг элдептиг чүүлдү эскергеп мен.

Хүн ажар мурнуу чартыында күзүтүг хат хадын келген чүве. Ооң үржуундан дээр терец булут-биле шыптына берген. Дус-Хөл хөлзеп эгелээн, ооң чалгыглары эрнин ажа шуражып турган. Майгынар күштүг хатка калбаңнашкан.

Хенертен холлуң чөөн талазынга үш сыллыс кестүп келген. Дыка өткүт база эвес, бүлүртүн сылдыстар болду. Булут аразында даглан бадып орар автомобиль карактарының чырыы-даа ышкаш. Чогум ында кандыг-даа даг чок, ак хову дээрзин билир бис. Ындыг бедиче автомобиль канчаа-даа бойдустун ыдыг чайгаар бүткен амыдыралына хоорай кижизи кирген дораан секпереп, арын-шырайы безин оң кирип кээр. Изиг хүн караанга, эмниг шынарлыг хөлге кадык дыка экижир.

Дус-Хөл—чүгле эмээр шынарлары-биле эвес, кайгамчык чүүлдери-биле онзагай. Шөлдүң ийги он хонуунда мындыг элдептиг чүүлдү эскергеп мен.

Хүн ажар мурнуу чартыында күзүтүг хат хадын келген чүве. Ооң үржуундан дээр терец булут-биле шыптына берген. Дус-Хөл хөлзеп эгелээн, ооң чалгыглары эрнин ажа шуражып турган. Майгынар күштүг хатка калбаңнашкан.

Хенертен холлуң чөөн талазынга үш сыллыс кестүп келген. Дыка өткүт база эвес, бүлүртүн сылдыстар болду. Булут аразында даглан бадып орар автомобиль карактарының чырыы-даа ышкаш. Чогум ында кандыг-даа даг чок, ак хову дээрзин билир бис. Ындыг бедиче автомобиль канчаа-даа

АЙТЫРЫҢАР, ХАРЫЫЛАП БЕРЭЭЛ

Эмнелге ажылдакчылары, школа-интернаттарда кижизидикчи башкылар, нянялар, оллча черлерде кышкы үеде кочегарлар, уруглар садтарының ажылдакчылары боттарының хамааржып турары албан черлериниң столоваяларындан канчаар чемненип болурунун дугайында тайылбырны солун дамчыштыр бээрин дилеп.

А. КАРА-ООЛ.

Эрзин суур.

ТАЙЫЛБЫР

Школа-интернаттарда, ясли-садтарда болгаш өске-даа уруглар албан черлеринде ажылдап турар кижизидикчи башкылар, нянялар, поварлар, сезон үезинде кочегарлар болгаш өске-даа ажылдакчылар дүштеки чемни ук черлериниң столоваяларындан чемненирин чөшпээрээн.

Оон ацгыда үстүнде айытканы ажылдакчылар чайгы үеде өөреникчилер-биле кады пионер лагерьларинче алы экскурсия-походтарже, шеф ажылдарынче барганда хүнде 3 катап чемненирин база чөшпээреп каан. Ол чемненниң өртээн ажылдакчылар боттарының шалыңындан ында тургускан өртек ёзугаар төлээр. Шак мындыг шиптирин РСФСР-ниң Чыры-дыышкын министерствозу 1957 чылдың июль 15-те хүлээп алган. Эмнелгеде ажылдап турар дежурный сестраларга, эмчилерге болгаш ажылдап турар черинден өскээр барып шыдавас өске-даа чамдык ажылдакчыларга ук черлериниң столоваязындан өртектиг чемненирин чөшпээрээн.

Ынчангаш үстүнде айытканы ажылдакчылар чемненирде чүгле столоваяларының боттарында чемненир болгаш оон продукт дажыырын азы өске черлерге чемненирин чөшпээревейн турар.

А. АЖЫ,
профоблчөвүлелдиң юрист-консультантызы.

БОЙДУСТУҢ ТЫВЫЗЫКТАРЫ

Чылдың-на Дус-Хөлге дыштаныр чаңчылдыг кижи мен. Бо чылын база аңаа турдум. Ол хөлге чеде берген саныма-ла, бир-ле онзагай агаарны хөрек доллур тынган, ёзулуг курортка келген ышкаш болур кижи мен. Күш-шыдалым немежир, ында-мында аарып чораан черлерим эттинер.

Бо сезонда Дус-Хөл мени биеэги дег эвес, арай «хорадап» уткаан. Күштүг хаттан ол эриктерин ажыр чалгып, соок сырынны мөөн тиннекп майгынын ууче үрүп турган. Ынчалза-даа путёвка чок кээп дыштанганнар база хөй болган. Олар чүгле бажың-балгатбиле хандыртынмас дээрден башка өске бүгү чүүлдерни алыр эргелиг болгай бис. Бирги эзлчегде биске эдаар ыяш сөөртүп эккээр ужурлуг.

Путёвка чок дыштанганнарны Кызылдың хөлезилел пунктузу хандырар дээрзин билир бис. Бо улаада ооң ажылдакчылары «камералгалыг» чоруун көргүскен. Майгынар чаныда суугулар ыяш чогундан сузу бастына берген. Ыяш ам-даа келбээн. Кожавыста мөйгынның эдлери ийи хөрээжен кижи:

— Оода ыт кагар чарты болза —дишкен чүве. Токпак ыяш дугайында чугаа ам каш хонукта болбазы ол ышкажыл. Оода шөйбек ыяш болза.

Ону дыңнаан дыштанын келгеннер улам мунгарай бергилээн. Ыяш сөөрткен машина кестүр бе дээш көрдүнериве дам барган. Ынчап турувуста он хар безин четпээн бичин оолак машнан келген, ыт кагар ыяш сураглап орган хөрээженге майгын өргениниң бузундузун тудуступ:

— Моон-биле ыт кагар болза ажырбас боор.

Хомудаан, мунгараан улустуң арны частып, хову сыңмас ыылдыр каттырышкан бис. Бистиң ол өөрүшкүвүс улам быжыккан: ыяш сөөрткен машинаның хөөмейи дыңналган соонда, боду база кестүп келген. «Черлик» дыштанныкчылар хөлзеп эгелээн. Чугаа-соот, каткы-ытки дендей берген.

Дус-Хөлге барган дораан эрги таныштарымга дораан-на дужа бердим. Чок, кижилер эвес, дириг амытаннар-дыр ийин. Кара-баарзыктар бо орукуду ужудуп, мецээ байыр чедиргензиг болган.

Бир «оңнүүм» өрге бо орген ышкаш кожая берген олур. Ол шаг-төөгүнүң дириг амытаны чоокка чедир-ле кижи баразынындан-на дезер турган. Ооң амыдыралы база сайзырап, ам кижилерни дайзын деп санаваас апарган. Бажыңнар, майгынар аразында үүгүрлериниң үнүп, кирип, таваар селгүүстеп чоруурлар. Харын-даа чамдыкта кижилерден чем эрээр. Бичип ооллар, уругларның холдарынлан аъш-чемни ап чип турарлар.

Ол чоок-кавының малчынларының аъттары, шиектери турлагга четкилеп келиргеле, шагдаа кижиниң сыгырган медээзи дыңналыр. Шынап-ла, ындыг бе дээш үнүп келириңге, өрген дег өрге сыгырып, «Айыыл келди!» дээн медээни оорүнге бере каптар.

Бойдустун ыдыг чайгаар бүткен амыдыралынга хоорай кижизи кирген дораан секпереп, арын-шырайы безин оң кирип кээр. Изиг хүн караанга, эмниг шынарлыг хөлге кадык дыка экижир.

Дус-Хөл—чүгле эмээр шынарлары-биле эвес, кайгамчык чүүлдери-биле онзагай. Шөлдүң ийги он хонуунда мындыг элдептиг чүүлдү эскергеп мен.

Хүн ажар мурнуу чартыында күзүтүг хат хадын келген чүве. Ооң үржуундан дээр терец булут-биле шыптына берген. Дус-Хөл хөлзеп эгелээн, ооң чалгыглары эрнин ажа шуражып турган. Майгынар күштүг хатка калбаңнашкан.

Хенертен холлуң чөөн талазынга үш сыллыс кестүп келген. Дыка өткүт база эвес, бүлүртүн сылдыстар болду. Булут аразында даглан бадып орар автомобиль карактарының чырыы-даа ышкаш. Чогум ында кандыг-даа даг чок, ак хову дээрзин билир бис. Ындыг бедиче автомобиль канчаа-даа

Бурятиядың, Алтайның кодээ ажыл-агый институттарының белеткел салбырларына конкурстан дашкаар дыңнакчыларны хүлээп ап турарын Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу чарлап тур.

Совхозтарның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң база шериг кезектериниң командылал чериниң шынызылгаларын ёзугаар ортумак эртемниг өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадаларының кежигүннерин (ажыл стажы чокка), ортумак школаны доокан соонда бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг бүдүрүлгениң мурнакчыларын бо салбырга хүлээп ап турар.

Маңаа кирерин күзээннер мындыг документилерлиг келир: билдириишкин, шынызылга бижик бүдүрүлге характеристиказы, 1983 чылда ортумак школа доокан өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадаларының кежигүннери совхозтуң удуртукчулары, школа директору база ВЛКСМ комителиниң секретары ат салган характеристика, күш-ажыл дептериниң хоолгазы, 286 майык ёзугаар эмчи шынызылгазы, ортумак эртем дугайында документ (боду-биле), 3х4 см хемчээлдиг 6 фоточурук.

Документилерни ноябрь 15-ке чедир хүлээп ап турар. Адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 30, Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң кадр килдизи.

Хогжум-шии театрынга

Ноябрь 4.	«ХАЙЫРААН БОТ» Ийи кезектиг драма	В. Кок-оол.
Ноябрь 5.	КОНЦЕРТ.	
Ноябрь 6.	«ДОШКУН ОІОННАР» Ийи кезектиг драма	А. Арбузов.
Ноябрь 8.	КОНЦЕРТ	
Ноябрь 13.	«КАДАЙЛАНЫЫШКЫН» комедия.	Н. Гоголь.
Ноябрь 20.	«КАДАЙЛАНЫЫШКЫН» комедия.	Н. Гоголь.

Уругларга.

Ноябрь 6.	«ХУУЖУУР БАЖЫҢ» тоол-шии.	М. Стеглик.

«КАТЯ БОЛГАШ ХУУЛГААЗЫННАР»

Ноябрь 13.		Гернет, Ягфельт

Шиилерниң эгелээр шактары:
Уругларга — 12 шакта. Улуг улуска — 19.30 шакта.

Коллективтиг көөрү-биле чагыгларны 2-35-88, телефонларда хүлээп ап турар.

Редакциянның адрези: 667000, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи эмыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чаагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда катап үнер. 6

Чагыг № 2030.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС — 01616.